

Κριτική και αξιολόγηση μαρτυριών και αναφορών για την ιστορικότητα του Ιησού

Στο προηγούμενο άρθρο «Ποιό είναι το έτος της σταύρωσης του Ιησού;» επιχειρήθηκε ο προσδιορισμός της γεννήσεως και του θανάτου του Ιησού με βάση τις πληροφορίες που καταγράφονται στα τέσσερα κανονικά ευαγγέλια, συνδέοντας τες με ιστορικά στοιχεία και αστρονομικούς υπολογισμούς, συμπεραίνοντας ότι, *«Τα ευαγγέλια αδυνατούν να συμφωνήσουν και να δώσουν την χρονολογία γέννησης και θανάτου του κεντρικού προσώπου του οποίου περιγράφουν τις κινήσεις και την δράση»*. Καταλήγοντας ότι, *«Ακολούθως, μπορεί να ισχυριστεί κανείς ότι ο Ιησούς δεν υπήρξε ποτέ»*. Αυτό αφορά αποκλειστικά τον Ιησού όπως παρουσιάζεται στις ευαγγελικές διηγήσεις. Ωστόσο δεν υπάρχει απόλυτη συμφωνία μεταξύ των ειδικών για την ύπαρξη ή μη ύπαρξη ενός ιστορικού Ιησού, έξω από όσα ισχυρίζονται περί αυτού τα βιβλία της Καινής Διαθήκης.

Επανέρχομαι λοιπόν με περισσότερα στοιχεία από τα βιβλικά κείμενα, και επιπροσθέτως αξιολογώντας αναφορές εκτός Καινής Διαθήκης.

Το ζήτημα, λοιπόν, της ιστορικότητας του Ιησού δεν είναι μικρής σημασίας, ούτε πρέπει να εξετάζεται μονομερώς και με μεροληψία. Πρέπει να στέκεται κανείς στα στοιχεία με ελεύθερο νου και ανοιχτό πνεύμα, να αξιολογεί τις πηγές, και να ξεχωρίζει πότε η πληροφορία είναι «μαρτυρία» και πότε «αναφορά». Η διαφορά στις δύο αυτές έννοιες είναι ότι η μαρτυρία είτε ταυτίζεται με την πηγή, είτε ο φορέας είναι σύγχρονος της πηγής, είτε αυτή η απόσταση είναι μικρή. Έχει δηλαδή το στοιχείο της αμεσότητας. Η αναφορά δεν ταυτίζεται με την πηγή, είναι έμμεση και ο φορέας δεν είναι σύγχρονος της πηγής. Η ποιότητά της εξαρτάται από το «που» αντλείται, αν αντλείται από άλλη αναφορά, και αν υπάρχει η αρχική πηγή για να γίνει σύγκριση και αντιπαράθεση.

Θα δώσω ορισμένα παραδείγματα για να γίνω περισσότερο κατανοητός.

Η χριστιανική Εκκλησία θεωρεί ότι δύο από τα τέσσερα κανονικά ευαγγέλια γράφτηκαν από τους ίδιους τους μαθητές του Ιησού (είναι πηγές), και τα άλλα δύο από ανθρώπους που κατέγραψαν αυτά που τους είπαν οι μαθητές (έχουν μικρή

απόσταση από τις πηγές). Υπό αυτή την προϋπόθεση, τα ευαγγέλια θεωρούνται πηγές, εφόσον σε αυτά καταγράφονται στοιχεία από συγχρόνους αυτών που περιγράφουν. Είναι δηλαδή μαρτυρίες για το βίο του Ιησού. Όμως η πληροφορία του Τάκιτου (που θα δούμε παρακάτω) δεν αποτελεί «μαρτυρία», διότι ο ίδιος ο Τάκιτος δεν είναι σύγχρονος του Ιησού. Λαμβάνει από «κάπου», επομένως μεταφέρει μια πληροφορία στο κείμενό του χωρίς το κείμενό του να αποτελεί την αρχική πηγή. Ο Θαλλός αναφέρει μια έκλειψη ηλίου. Το κείμενό του όμως δεν υπάρχει σήμερα. Λαμβάνουμε την πληροφορία του Θαλλού από τον Ιούλιο τον Αφρικανό, του οποίου όμως επίσης το έργο δεν σώζεται αυτούσιο αλλά μόνο αποσπασματικά στον Ευσέβιο. Συνεπώς, η αναφορά του Τάκιτου δεν είναι ισοδύναμη με αυτή του Θαλλού, όπως και του Τάκιτου δεν είναι ισοδύναμη με αυτή των ευαγγελίων.

Στο παρόν άρθρο παραλείπονται οι λεπτομερείς διαφορές και αντιφάσεις μεταξύ των τεσσάρων ευαγγελίων (οι οποίες έχουν σημαντικό ρόλο προς την ιστορικότητα και την αξιοπιστία των ευαγγελίων), διότι σε διαφορετική περίπτωση το ήδη εκτενές άρθρο θα ανερχόταν σε πάνω από 40-50 σελίδες στο Word, πράγμα που δεν θα το επιθυμούσα. Έτσι, περιλήφθησαν μόνο εκείνες που αφορούν ιστορικώς τη γέννηση και τον θάνατο του Ιησού, και όσες από τις λοιπές είναι οι σοβαρότερες κατά την κρίση μου.

Όπως προανέφερα, εδώ γίνεται εξέταση -από ερασιτεχνικής βεβαίως απόψεως- των σχετικών κειμένων, πάντα με βάση τη λογική και πηγές όπου χρειάζεται. Το άρθρο χωρίζεται σε δύο μεγάλα μέρη. Στο πρώτο, εξετάζονται οι πληροφορίες των πηγών- μαρτυριών, και στο δεύτερο οι πληροφορίες των αναφορών. Στις πηγές-μαρτυρίες για την ιστορικότητα του Ιησού κατέταξα τα βιβλία που περιλαμβάνονται στην Καινή Διαθήκη. Στις αναφορές, όσα βρίσκονται εκτός Καινής Διαθήκης μιας και καμία δεν είναι ούτε σύγχρονη ούτε μας ανάγει πριν τη σταύρωση του Ιησού .

Ποιοί έγραψαν τα ευαγγέλια κατά την χριστιανική παράδοση (Ειρηναίος)

Σύμφωνα με τον Ειρηναίο της Λυών, *«Ο μεν δη Ματθαίος εν τοις Εβραίοις τη ιδία διαλέκτω αυτών, και Γραφήν εξήνεγκαν Ευαγγελίου, του Πέτρου και Παύλου εν Ρώμη ευαγγελιζομένων, και θεμελιούντων την Εκκλησίαν. Μετά δε την τούτων έξοδον, Μάρκος ο μαθητής και ερμηνευτής του Πέτρου, και αυτός τα υπό του Πέτρου κηρυσσόμενα εγγράφως ημίν παρέδωκε. Και Λουκάς δε ο ακόλουθος Παύλου, το υπ' εκείνου κηρυσσόμενον ευαγγέλιον εν βιβλίω κατέθετο. Έπειτα Ιωάννης ο μαθητής του Κυρίου, ο και επί το στήθος αυτού αναπεσών, και αυτός*

εξέδωκε το ευαγγέλιον, εν Εφέσω της Ασίας διατρίβων» (PG τ. 7, σ. 844). Αυτό αποτελεί και την παράδοση της Εκκλησίας.

A 1. Αξιολόγηση των πηγών για την ιστορικότητα του Ιησού (Καινή Διαθήκη)

«Φρονώ ότι πρακτικά δεν είμαστε σε θέση να μάθουμε τίποτε ούτε για το βίο ούτε για την προσωπικότητα του Ιησού, γιατί οι διαθέσιμες χριστιανικές πηγές, εξαιρετικά αποσπασματικές και κατακλυσμένες από θρύλους, αδιαφορούν εντελώς για το επίμαχο θέμα» (Rudolf Bultmann, 1884- 1976, «Jesus», 1986, σ. 35).

Τα παρακάτω στοιχεία λαμβάνονται από το βιβλίο «Παραφράζοντας τα λόγια του Ιησού: Πως τα σφάλματα και οι τροποποιήσεις διαμόρφωσαν την Καινή Διαθήκη που γνωρίζουμε σήμερα», του καθηγητή του πανεπιστημίου της Νότιας Καρολίνας Έρμαν Μπάρτ, που ειδικεύεται στη μελέτη των χειρογράφων των βιβλίων της Καινής Διαθήκης και στην ιστορία του πρώιμου χριστιανισμού. Ο εν λόγω καθηγητής δέχεται μεν ότι ο «Χριστός» είναι προϊόν θεολογικών ζυμώσεων των τριών πρώτων αιώνων, αλλά παράλληλα δέχεται την ύπαρξη κάποιου ίσως αναμορφωτή του μωσαϊκού Νόμου που έδρασε την εποχή εκείνη. Εδώ ωστόσο χρησιμοποιούνται οι αναφορές του ως προς την αξιοπιστία του ευαγγελικού κειμένου όπως το έχουμε σήμερα.

Ο πατέρας της Εκκλησίας του τρίτου αιώνα Ωριγένης, για παράδειγμα, κάποτε κατέγραψε το ακόλουθο παράπονο σε σχέση με τα αντίγραφα των Ευαγγελίων που είχε στη διάθεσή του: “Οι διαφορές μεταξύ των χειρογράφων είναι μεγάλες, είτε εξαιτίας της αμέλειας κάποιων αντιγραφέων, είτε λόγω της διεστραμμένης απερισκεψίας άλλων. Είτε αμελούν να ελέγξουν αυτό που αντέγραψαν, είτε, καθώς ελέγχουν, κάνουν προσθήκες και αφαιρέσεις, όπου τους αρέσει”. Ο Ωριγένης δεν ήταν ο μόνος που είχε προσέξει το πρόβλημα. Ο παγανιστής αντίπαλός του Κέλσος είχε κάνει το ίδιο, περίπου εβδομήντα χρόνια νωρίτερα. Στην επίθεσή του εναντίον του Χριστιανισμού και της λογοτεχνίας του, ο Κέλσος κατηγορήσε τους Χριστιανούς αντιγραφείς για τις παράνομες αντιγραφικές τους πρακτικές: “Ορισμένοι πιστοί, λες και είναι μεθυσμένοι, φθάνουν να αντικρούουν τους εαυτούς τους και αλλάζουν το πρωτότυπο κείμενο του Ευαγγελίου τρεις ή τέσσερις ή περισσότερες φορές και αλλάζουν τον χαρακτήρα του ώστε να έχουν τη δυνατότητα να μην αντιμετωπίσουν δυσκολίες ενώπιον της κριτικής”. Αυτό που είναι εκπληκτικό σε αυτήν τη συγκεκριμένη περίπτωση είναι ότι ο Ωριγένης, όταν αντιμετωπίζει τον ισχυρισμό ενός ξένου για τις κακές αντιγραφικές πρακτικές των Χριστιανών,

στην πραγματικότητα αρνείται ότι οι Χριστιανοί άλλαζαν το κείμενο, παρά το γεγονός ότι και ο ίδιος είχε αναφέρει το ίδιο γεγονός στα άλλα κείμενά του.
(σ. 75-76)

Την ίδια περίπου εποχή με τον Ειρηναίο, έζησε ένας ορθόδοξος επίσκοπος της Κορίνθου ονόματι Διονύσιος, ο οποίος παραπονέθηκε ότι οι άπιστοι είχαν ανενδοίαστα παραποιήσει τα δικά του κείμενα, όπως είχαν κάνει και με τα περισσότερα ιερά κείμενα. “Όταν οι άλλοι Χριστιανοί μου ζήτησαν να συντάξω για αυτούς επιστολές, το έκανα. Αυτοί οι απόστολοι του διαβόλου τις γέμισαν με λάθη, αφαιρώντας κάποια πράγματα και προσθέτοντας άλλα. Για αυτούς θα υπάρξουν μόνο συμφορές. Λίγο εκπλήσσει, λοιπόν, το ότι κάποιοι τόλμησαν να παραποιήσουν και τον λόγο του ίδιου του Κυρίου, αφού συνωμότησαν για να ακρωτηριάσουν τις δικές μου ταπεινές προσπάθειες”. Αυτού του είδους οι κατηγορίες εναντίον των “αιρετικών” -ότι παραποιούσαν τα κείμενα των γραφών για να τα κάνουν να λένε αυτό που εκείνοι ήθελαν- είναι πολύ συχνές μεταξύ των πρώτων χριστιανών συγγραφέων. Αυτό που αξίζει να σημειωθεί, όμως, είναι ότι οι πρόσφατες μελέτες φανερώνουν ότι οι αποδείξεις από τα σωζόμενα χειρόγραφα δείχνουν προς την αντίθετη κατεύθυνση. Οι αντιγραφείς που σχετίζονταν με την ορθόδοξη παράδοση άλλαζαν πολύ συχνά τα κείμενά τους ορισμένες φορές για να ελαχιστοποιήσουν τις πιθανότητες της λανθασμένης χρήσης τους από τους χριστιανούς που πίστευαν σε λανθασμένες πεποιθήσεις και, ορισμένες φορές, για να τα προσαρμόσουν περισσότερο στα δόγματα που υιοθετούσαν οι Χριστιανοί που είχαν παρόμοιες με αυτούς πεποιθήσεις...

(σ. 77)

Δεδομένων αυτών των προβλημάτων, πώς είναι δυνατόν να ελπίζουμε να επιστρέψουμε στο πρωτότυπο κείμενο, το κείμενο που έγραψε πράγματι ο συγγραφέας; Πρόκειται για ένα τεράστιο πρόβλημα. Στην πραγματικότητα, είναι τόσο τεράστιο πρόβλημα που πολλοί κριτικοί κειμένων άρχισαν να ισχυρίζονται ότι θα ήταν καλύτερο να σταματήσουμε κάθε αναφορά στο “πρωτότυπο” κείμενο, διότι είναι απρόσιτο για μας.

(σ. 83)

Οι κριτικοί κειμένου κατόρθωσαν να προσδιορίσουν με σχετική βεβαιότητα ένα πλήθος σημείων στα οποία τα χειρόγραφα που σώζονται δεν αντιπροσωπεύουν

το πρωτότυπο κείμενο της Κ. Διαθήκης.

(σ.90)

Στις σελίδες 115-117, αναφέρεται στον καθηγητή Μίλ, που το 1707 επιχείρησε την έκδοση του κριτικού κειμένου της Κ. Διαθήκης, στηριζόμενος σε 100 ελληνικά χειρόγραφα και σε παραθέματα των πρώτων πατέρων.

Προς έκπληξη και τρόμο πολλών αναγνωστών του, ο μηχανισμός του Μίλ απομόνωνε περίπου τριάντα χιλιάδες σημεία διαφοροποίησης μεταξύ των σωζόμενων μαρτυριών, τριάντα χιλιάδες σημεία, όπου διαφορετικά χειρόγραφα, πατερικές παραθέσεις και εκδοχές είχαν διαφορετικό κείμενο για τα χωρία της Κ. Διαθήκης.

(σ. 117)

Όσο περισσότερο μελετούσα τη χειρόγραφη παράδοση της Κ. Δ, τόσο περισσότερο συνειδητοποιούσα πόσο ριζικά έχει αλλαχθεί το κείμενο κατά την πάροδο των ετών στα χέρια των αντιγραφέων, οι οποίοι δεν συντηρούσαν απλώς τις γραφές, αλλά τις άλλαζαν.

(σ. 273)

Συνεπώς, οι πηγές-μαρτυρίες για τον βίο του Ιησού είναι προβληματικές σε τέτοιο βαθμό ώστε δεν μπορούμε να φτάσουμε στο πρωτότυπο. Αυτό το συμπέρασμα προκύπτει από την φιλολογική μελέτη των χειρογράφων της Καινής Διαθήκης, και τα πρώτα ίχνη μαρτυρούνται ήδη από τους πρώτους αιώνες του χριστιανισμού, με βάση πρωτογενείς μαρτυρίες (Ωριγένης, Κέλσος).

Άλλα προβλήματα σχετικά με τα ευαγγέλια κατά τον Έρμαν Μπάρτ

Από άλλα βιβλία του παραπάνω καθηγητή αλλά και από ομιλίες του που υπάρχουν στο διαδίκτυο, προκύπτει:

- *Τα ευαγγέλια δεν πληρούν τα κριτήρια για να εξεταστούν από ιστορικής άποψης.
- *Τα ευαγγέλια δεν είναι σύγχρονα όσων περιγράφουν. Κατά τη συμβατική χρονολόγηση, η συγγραφή του «κατά Μάρκον» τοποθετείται μεταξύ 66-70 κ.ε. (δηλαδή περίπου 33-37 χρόνια μετά από όσα περιγράφει), του «κατά Ματθαίον» περίπου το 80-85 (δηλαδή περίπου 50 χρόνια μετά), του «κατά Λουκά» και αυτό μεταξύ 80-85, και του «κατά Ιωάννη» μεταξύ 90-95 (δηλαδή περίπου 60 χρόνια μετά).

*Κανένας από τους συγγραφείς δεν ήταν αυτόπτης της ανάστασης. Εκτός αυτού, τα ευαγγέλια παραδόθηκαν ανώνυμα, και οι τίτλοι μπήκαν αργότερα. Για την ανωνυμία των ευαγγελίων (χωρίς όμως να αμφισβητεί την πατρότητά τους) κάνει λόγο και ο Π. Τρεμπέλας (γνωστός και για τις απολογητικές μελέτες του), ο οποίος γράφει: «*Η επιγραφή κατά Ματθαίον ευαγγέλιον είναι μεν παλαιότατη, φαίνεται όμως **επιτεθείσα υπό των αντιγραφέων** και ίσως ουχί υπό του πρώτου εκ τούτων*» (Υπόμνημα εις το Κατά Ματθαίον, σ. 7). Το ίδιο ισχύει και για τα υπόλοιπα τρία ευαγγέλια.

*Οι συγγραφείς άκουσαν ιστορίες που κυκλοφορούσαν δεκαετίες πριν (θρύλους) τις οποίες βελτίωναν αλλάζοντάς τες για να προσελκύσουν οπαδούς.

*Οι διαφορές εντοπίζονται με τη μέθοδο της λίστας. Δηλαδή, όταν συγκρίνουμε την ίδια ιστορία σε σχέση με το πώς αναφέρεται ξεχωριστά ανά ευαγγέλιο. Είναι μια άσκηση που μπορεί να κάνει ο καθένας στο σπίτι του.

*Η προσφιλής στους απολογητές σύνθεση των ευαγγελίων είναι παραπλανητική καθώς δημιουργεί ένα «πέμπτο» ευαγγέλιο που δεν ταιριάζει με κανένα από τα τέσσερα επιμέρους.

A 2. Στοιχεία ιστορικότητας του Ιησού όπως συνάγονται από τα ευαγγέλια

Στο «κατά Ματθαίον» ευαγγέλιο (κεφ. 2) όταν πεθαίνει ο Ηρώδης ο Μέγας, ο Ιησούς είναι έως δύο ετών. Στο «κατά Λουκά» (2:1-7), ο Ιησούς γεννιέται όταν ο Κυρήνιος ήταν ηγεμόνας στην Συρία. Σύμφωνα με τον ιστορικό Ιώσηπο, ο Κυρήνιος τοποθετήθηκε στη Συρία 37 χρόνια μετά τη ναυμαχία του Ακτίου και την ήττα του Αντωνίου. Επίσης, ο Κυρήνιος τοποθετείται στην Συρία μετά τον Αρχέλαο («Ιουδαϊκή Αρχαιολογία» 17.13.5/ 18.2.1). Ο Αρχέλαος βασίλευσε για δέκα χρόνια μετά τον θάνατο του Ηρώδη («Ιουδαϊκή Αρχαιολογία» 17.8.1/ 17.13.2). Η ναυμαχία του Ακτίου έγινε το 31 π.κ.ε.

Από τα παραπάνω ιστορικά στοιχεία προκύπτει ότι ο Κυρήνιος έγινε κυβερνήτης στη Συρία το έτος 7 κε, ενώ ο Ηρώδης πέθανε το έτος 4 π.κ.ε. Η διαφορά των δύο ευαγγελιστών ως προς την χρονολόγηση της γεννήσεως του Ιησού είναι 10 χρόνια. Για κάποιους ίσως είναι λεπτομέρεια. Για μένα είναι σοβαρότατο θέμα. Όσον αφορά το θάνατο και τη σταύρωση, τα συνοπτικά ευαγγέλια την τοποθετούν την 15η Νισάν αφού είχαν φάει το πασχαλινό δείπνο. Στο «κατά Ιωάννη» όμως βρισκόμαστε στις 14 Νισάν και ακόμα δεν είχαν φάει πασχαλινό δείπνο όπως ρητά αναφέρεται. Ακόμα και αν μετρούσαν το χρόνο διαφορετικά οι συνοπτικοί και διαφορετικά ο συγγραφέας του τετάρτου ευαγγελίου (παρότι αυτό δεν στηρίζεται

πουθενά στα κείμενα αυτά και είναι αυθαίρετος ισχυρισμός), θα έπρεπε να συμφωνούν ως προς τον χαρακτήρα του δείπνου εφόσον αναφέρονται όλοι στους ίδιους ανθρώπους και στα ίδια γεγονότα. Με άλλα λόγια, δεν είναι λογικό (εάν επιχειρήσουμε σύνθεση των ευαγγελίων) να είναι ίδια χρονιά και να τρώνε πασχαλινό δείπνο αλλά ακόμα να μην είναι Πάσχα. Ο συγγραφέας του «κατά Λουκά» στο πρόλογό του ισχυρίζεται ότι θα γράψει στον Θεόφιλο «*πᾶσιν ἀκριβῶς καθεξῆς*» (1:3). Στο ίδιο ευαγγέλιο δηλώνεται ότι «*Ἦλθεν δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων ἐν ἧ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα*» (22:7), ενώ στο «κατά Ιωάννη» δηλώνεται ότι βρισκόμαστε «*Πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα*» (13:1) και «*καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον ἵνα μὴ μιανθῶσιν ἀλλ' ἵνα φάγωσιν τὸ πάσχα*» (18:28).

Τα πιο σοβαρά λάθη στις αφηγήσεις των ευαγγελίων εν συντομία

1. Σύλληψη Ιησού

α) Σύμφωνα με όλα τα ευαγγέλια, ο Ιησούς με τους μαθητές παρουσιάζονται να βγαίνουν έξω τη νύχτα μετά το πασχαλινό δείπνο. Ο Νόμος όμως το απαγόρευε ρητά: «*υμεις δε **ουκ εξελευσεσθε εκαστος την θυραν του οικου αυτου εως πρωι** (...) και φυλαξεσθε το ρημα τουτο νομιμον σεαυτω και τοις υιοις σου εως αιωνος· εαν δε εισελθητε εις την γην ην αν δω κυριος υμιν καθοτι ελαλησεν φυλαξεσθε την λατρειαν ταυτην*» (Έξοδος 12:22-25). Ο Ιησούς ποτέ δεν θα τον παρέβαινε, εφόσον στην επί του όρους ομιλία δίδαξε: «*Μὴ νομίσητε ὅτι ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφῆτας· οὐκ ἦλθον καταλῦσαι ἀλλὰ πληρῶσαι*» (Κατά Ματθαῖον 5:17).

β) Η σύλληψη γίνεται χωρίς καμία συγκεκριμένη κατηγορία και χωρίς κανένα ένταλμα παραδίδεται στην θρησκευτική αρχή. Ωστόσο βλέπουμε την αναγκαιότητα ενός τέτοιου εντάματος στην περίπτωση του Σαύλου, ο οποίος πήγε στον αρχιερέα και του ζήτησε να στείλει επιστολές στις συναγωγές της Δαμασκού ώστε να έχει την εξουσιοδότηση να προβεί σε συλλήψεις οπαδών του Ιησού (Πράξεις 9:1-2 / 26:12).

γ) Η σύλληψη συμβαίνει αργά τη νύχτα κάτι που επίσης δεν επιτρέπονταν από τον εβραϊκό Νόμο, εκτός και αν ήταν επ' αυτοφώρω.

δ) Απαγορεύονταν η οπλοφορία ημέρα γιορτής ή Σαββάτου σύμφωνα με τον άγραφο ιερό Νόμο των Ιουδαίων (ισόκυρος με την Τορά) ο οποίος άρχισε να καταγράφεται σταδιακά από τον 2ο αιώνα και μετά (Ταλμούδ): «*Κανείς δεν μπορεί να βγαίνει έξω το Σάββατο φέροντας ξίφος 'η τόξο ή ασπίδα ή δόρυ ή οποιοδήποτε άλλο όπλο. Αν το κάνει, παραβαίνει το νόμο και αμαρτάνει έναντι του θεού*» (Ταλμούδ Σαμπάτ 63a). Επίσης, «*Δεν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στο*

Σάββατο και τις ημέρες γιορτής» (Ταλμούδ, Μισνάχ (5.2). Τόσο ο όχλος (κατά Ματθαίον 26:47) όσο και ο Πέτρος (κατά Ματθαίον 26:51-52) οπλοφορούσαν. Από τα χωρία συνάγεται ότι ο Ιησούς δεν γνώριζε τον Νόμο που ο ίδιος δεν ήρθε να καταλύσει (Κατά Ματθαίον 5:17). Επομένως, έχουμε εσωτερική αντίφαση.

2. Η ανάκριση Ιησού ενώπιον της θρησκευτικής εξουσίας

Μετά τη σύλληψη στο «κατά Ματθαίον» ο Ιησούς οδηγήθηκε στον αρχιερέα Καϊάφα (26:57-75), ενώ στο «κατά Ιωάννη» οδηγήθηκε πρώτα στον Άννα και μετά στον Καϊάφα (18:12-13). Στο «κατά Λουκά» ευαγγέλιο αναφέρεται ότι όταν βαπτίστηκε ο Ιησούς, όταν δηλαδή ξεκίνησε η δημόσια «διακονία» του, αρχιερείς στην Ιερουσαλήμ ήταν ο Άννας και ο Καϊάφας: «ἐπ' ἀρχιερέων Ἄννα καὶ Καϊάφα ἐγένετο ῥῆμα θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην τὸν τοῦ Ζαχαρίου υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ» (Λουκάς 3:2). Αλλά και στο δεύτερό του βιβλίο, ο ίδιος συγγραφέας υποστηρίζει ότι συνέχισε να βρίσκεται ο Άννας στην αρχιερατική θέση και κατά το δημόσιο κήρυγμα των αποστόλων: «Ἐγένετο δὲ ἐπὶ τὴν αὔριον συναχθῆναι αὐτῶν τοὺς ἄρχοντας καὶ πρεσβυτέρους καὶ γραμματεῖς εἰς Ἱερουσαλήμ καὶ Ἄνναν τὸν ἀρχιερέα καὶ Καϊάφαν, καὶ Ἰωάννην καὶ Ἀλέξανδρον καὶ ὅσοι ἦσαν ἐκ γένους ἀρχιερατικοῦ» (Πράξεις 4:5-6). Ιστορικά είναι λάθος. Σύμφωνα με τον Ιώσηπο η διαδοχή ήταν η εξής: Άννας, Ισμαήλ, Ελεάζαρ, Σίμωνας, Καϊάφας: «Τρίτος ἤδη οὗτος αυτοκράτωρ καὶ πέμπτος υπ' αὐτοῦ παρὴν Ἰουδαίοις ἐπαρχος, διάδοχος Αννίου Ρούφου, Ουαλέριος Γράτος, ὃς παύσας ιεράσθαι Ἄνανον, Ἰσμαήλον ἀρχιερέα ἀποφάνει, τὸν τοῦ Φαβῆ. Καὶ τούτον δε μετ' οὐ πολὺ μεταστήσας, Ελεάζαρον τὸν Ανάνου τοῦ ἀρχιερέως υἱὸν ἀποδείκνυσιν ἀρχιερέα. Ἐνιαυτοῦ δε διαγομένου, καὶ τόνδε παύσας, Σίμωνι τὸν Καμίθου τὴν ἀρχιερωσύνην παραδίνωσιν. Οὐ πλέον δε καὶ τῷδε ἐνιαυτοῦ τὴν τιμὴν ἔχοντι, διεγένετο χρόνος καὶ Ἰώσηπος, ὁ καὶ Καϊάφας διάδοχος ἦν αὐτῷ» (Ιουδαϊκή Αρχαιολογία, 18: 2:2). Υπολογίζεται ότι ο Άννας ήταν αρχιερέας από το 6 μέχρι το 15, ενώ ο Καϊάφας από το έτος 18 μέχρι το 36. Μεταξύ των ετών 15-18 παρεμβάλλονται τα παραπάνω τρία αναφερόμενα πρόσωπα. Ο Ισμαήλ στάθηκε λίγο, ο Ελεάζαρ στάθηκε για ένα έτος, και ο Σίμων όχι πάνω από χρόνο. Επομένως, ο Άννας δεν είχε καμία δικαιοδοσία.

Αξιοσημείωτο είναι, ότι ο Ιησούς έκανε μια «προφητεία» ενώπιον του Συνεδρίου: «καὶ ἀναστὰς ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτῷ Οὐδὲν ἀποκρίνη τί οὗτοί σου καταμαρτυροῦσιν· ὁ δὲ Ἰησοῦς ἐσιῶπα καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἀρχιερεὺς εἶπεν αὐτῷ Ἐξορκίζω σε κατὰ τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος ἵνα ἡμῖν εἴπῃς εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ· λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς Σὺ εἶπας· πλὴν λέγω ὑμῖν ἀπ' ἄρτι **ὄψεσθε** τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως καὶ ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν

τοῦ οὐρανοῦ» (Κατά Ματθαῖον, 26:62-64). Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν συνέβη.

*Καμία υπόθεση δεν εκδικαζόταν πρωτόδικα από το Σανχεντρίν. Ἐπρεπε πρώτα να περάσει από το τριμελές δικαστήριο, και δεν επιλύονταν η υπόθεση, τότε να παραπεμφθεί εκεί. Η έδρα του Σανχεντρίν ήταν στο ναό της Ιερουσαλήμ στη αίθουσα της λαξευμένης πέτρας. Όχι σε σπίτι.

*Το Σανχεντρίν συνεδρίαζε δύο φορές: την Δευτέρα και την Πέμπτη. Πάντα μέρα και σε περίπτωση καταδίκης έπρεπε να συνεχιστεί η δίκη και την επόμενη μέρα.

*Υπήρχε απαλλαγή του κατηγορούμενου αν οι καταθέσεις εναντίον του ήταν διαφορετικές, διότι θεωρούνταν οι μάρτυρες αναξιόπιστοι.

*Υπήρχε επίσης μια διάταξη κατά την οποία αν ομόφωνα κρινόταν κανείς ένοχος, τότε αθωνόνταν και απελευθερώνονταν. Ἐτσι, κανείς δεν θα καταδικαζόταν εξαιτίας συνωμοσίας.

*Η ποινή ανακοινώνονταν το απόγευμα της επομένης.

3. Ανάκριση ενώπιον του Πιλάτου

Στο πρώτο, δεύτερο, και τέταρτο ευαγγέλιο, ο Ιησούς παραδίδεται το πρωί στον Πιλάτο. Αυτό σημαίνει ότι η ανάκρισή του ενώπιον του Ιουδαϊκού Συνεδρίου έγινε το βράδυ μετά τη σύλληψή του, όπως περιγράφουν οι ευαγγελιστές. Όμως σύμφωνα με τον Ιουδαϊκό νόμο όπως καταγράφεται στο Ταλμούδ, «οι αστικές υποθέσεις δικάζονται τη μέρα και ολοκληρώνονται τη νύχτα, αλλά οι κακουρηματικές υποθέσεις πρέπει να δικάζονται τη μέρα και να ολοκληρώνονται τη μέρα» (Σανχεντριν 32a).

Στο τρίτο ευαγγέλιο η θρησκευτική ανάκριση γίνεται το πρωί: «**Και ως εγένετο ημέρα, συνήχθη το πρεσβυτέριον του λαού, αρχιερείς και γραμματείς, και ανήγαγον αυτόν εις το συνέδριον εαυτών**» (Λουκάς 22:66). Όμως ούτε αυτό θα μπορούσε να συμβεί εφόσον βρισκόμαστε ημέρα Παρασκευή, δηλαδή παραμονή Σαββάτου που ήταν ημέρα καταπαύσεως. Ὅριζε ο εβραϊκός Νόμος: «Καμία δίκη δεν γίνεται την παραμονή του Σαββάτου, ή την παραμονή κάποιας γιορτής» (Ταλμούδ, Σανχεντρίν 32a).

Ενώ καταδικάζεται από το Συνέδριο των Ιουδαίων, παραπέμπεται στον Πιλάτο με τη γενική και αόριστη κατηγορία του «κακοποιού» (Κατά Ιωάννη 18:29-30). Το Συνέδριο είχε το δικαίωμα να προχωρήσει σε καταδικαστική απόφαση χωρίς την παραπομπή του Ιησού στον Πιλάτο, και δεν ισχύει αυτό που αναφέρεται στο «κατά Ιωάννη» ότι «*Ἡμῖν οὐκ ἔξεστιν ἀποκτεῖναι οὐδένα*» (Κατά Ιωάννη 18:31). Διότι στο βιβλίο «Πράξεις των Αποστόλων» βλέπουμε το Συνέδριο να καταδικάζει σε

θάνατο και να εκτελεί δια λιθοβολισμού τον Στέφανο (6:15/ 7:57-60).

4. Σταύρωση και θάνατος

Στο «κατά Μάρκον» (15:25) ο Ιησούς σταυρώνεται «τη τρίτη» ώρα (9.00 πμ). Στο «κατά Ιωάννην» ο Ιησούς οδηγείται στον Πιλάτο το πρωί: « Ἄγουσιν οὖν τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον• ἦν δὲ πρωΐα καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον ἵνα μὴ μιανθῶσιν ἀλλ' ἵνα φάγωσιν τὸ πάσχα» (18:28). Στο «κατά Λουκά» αναφέρεται η δίκη από το Σανχεντρίν (που από μόνη της διαρκούσε δύο μέρες), η προσαγωγή ενώπιον του Πιλάτου, η ανάκριση, η προσαγωγή ενώπιον του Ηρώδη Αντύπα, η ανάκριση, ο χλευασμός από τους υπηρέτες του Ηρώδη, η επιστροφή στον Πιλάτο, η συζήτηση ανάμεσα στον όχλο και τον Πιλάτο, και η πορεία στο Γολγοθά. Στο «κατά Ιωάννην» μέχρι τη έκτη ώρα (12.00 μμ) ο Ιησούς είναι ακόμα στον Πιλάτο (19:14). Υπάρχει η άποψη ότι η «έκτη ώρα» σημαίνει 6 το πρωί. Εδώ πάλι έχουμε την δικαιολογία της διαφορετικής μέτρησης. Ωστόσο, στο ίδιο ευαγγέλιο, ο Ιησούς συναντά τη γυναίκα από την Σαμάρεια «τη έκτη» ώρα (4:6), αφού προηγουμένως είχε ξεκινήσει με τους μαθητές από την Ιουδαία για να πάνε στην Γαλιλαία. Αν ο συγγραφέας του ευαγγελίου αυτού αριθμεί διαφορετικά και έκτη ώρα εννοεί 6 το πρωί, αυτό σημαίνει ότι ο Ιησούς με τους μαθητές τους ξεκίνησε νύχτα. Μάλιστα, πριν τη συνάντηση με την γυναίκα, είχε στείλει τους μαθητές να αγοράσουν τροφές (4:8). Ο Π. Τρεμπέλας παραφράζει και στις δύο περιπτώσεις τη φράση «έκτη ώρα» ως «εξ από την ανατολή του ηλίου, δηλαδή μεσημβρίαν». Γράφει στο «Υπόμνημα στο κατά Ιωάννην»: «Κάποιοι από τους νεωτέρους (ανάμεσα στους οποίους και οι Tholuck, Wieseler, Keil, Westcott) υπέθεσαν ότι ο ευαγγελιστής αριθμεί εδώ από τα μεσάνυχτα και συνεπώς πρόκειται για τη δική μας έκτη πρωινή. Είναι απίθανο όμως η διαδικασία ενώπιον του Πιλάτου, η παραπομπή του Ιησού στον Ηρώδη, η φραγγέλωση και η έκδοση της απόφασης να σημειώθηκαν σε όρθρο βαθύ και σε τόσο σύντομο χρόνο ώστε πριν την ανατολή του ηλίου να έχουν συντελεστεί τα πάντα». Ο Ευσέβιος Καισαρείας προσπαθεί να καλύψει την αντίφαση αποδίδοντάς την σε αντιγραφικό σφάλμα, και ότι στο αρχικό κείμενο του «κατά Ιωάννην» υπήρχε το «Γ'» που εξέλαβε ως «ς'». Ωστόσο ο Τρεμπέλας γράφει ότι «η γραφή έκτη μαρτυρείται αυθεντικότερα». Για αυτό προτείνεται (αυθαίρετα) η διαίρεση της ημέρας και της νύχτας σε τέσσερα τμήματα από τρεις ώρες το καθένα. «Ενδείκνυται λοιπόν να πάρουμε κάποιο μέσο όρο για την αφήγηση του Μάρκου, όσο και για αυτήν του Ιωάννου, και τόσο περισσότερο όσο οι απόστολοι δεν είχαν ρολόι στα χέρια. Και όπως η τρίτη ώρα του Μάρκου, η δική μας ενάτη πρωινή, μπορεί να συμπεριλάβει όλο το χρόνο από την ογδόη μέχρι τη δεκάτη πρωινή, έτσι και η έκτη του Ιωάννην

μπορεί να συμπεριλάβει τον χρόνο από την ενδεκάτη μέχρι τη δωδεκάτη μεσημβρινή».

Ακολουθώντας το παραπάνω, έχουμε τον Ιησού ήδη στον Γολγοθά, τη σταύρωση και τη διαμοίραση των ιματίων του στις οκτώ με δέκα το πρωί (Κατά Μάρκον 15:22-25). Στο «κατά Ιωάννη» από τις 11 το πρωί μέχρι τις 12 είναι στον Πιλάτο. Λαμβάνει την απόφαση να σταυρωθεί κατόπιν της πίεσεως του όχλου, και ακολουθεί η πορεία προς το Γολγοθά (19:16-17). Ακόμα και αν πιέσουμε παραπάνω τα πράγματα και πούμε ότι τα δύο αυτά ευαγγέλια αναφέρονται χονδρικά μεν αλλά και τα δύο στις 11 πμ ή 12 μμ, υπάρχει η αντίφαση ότι στο «κατά Μάρκον» είναι ήδη στο Γολγοθά, ενώ στο «κατά Ιωάννη» δεν έχουν ακόμα ξεκινήσει ή ότι ξεκινούν. Με αυτά όμως ξεφεύγουμε από το κείμενο και φτιάχνουμε δικά μας δεδομένα για να ταιριάζουμε τις διαφορές. Βλέπουμε επομένως ότι ακόμα και με τη μέθοδο του «Προκρούστη», πάλι δεν μπορεί να επέλθει συμφωνία μεταξύ των ευαγγελίων.

5. Αποκαθήλωση και ταφή

Το κεντρικό σημείο γύρω από το οποίο αρχίζει να κτίζεται η ιστορία της αναστάσεως του Ιησού, πέρα από όσα γράφτηκαν, είναι η ευπρεπής ταφή από τον Ιωσήφ από την Αριμαθαία. Αυτό το πρόσωπο που έπαιξε μεγάλο ρόλο στην πλοκή της ιστορίας, εμφανίζεται μόνο αυτή τη δεδομένη στιγμή στα ευαγγέλια. Η ιστορία σιωπά περί αυτού. Όπως σιωπούν περιέργως και τα βιβλία της Καινής Διαθήκης. Η ιστορία ενός μέλους του Ιουδαϊκού Συνεδρίου που ήταν παράλληλα και κρυφός μαθητής και ζητά από τον Πιλάτο το σώμα του Ιησού για να το ενταφιάσει, θα ήταν πολύ ενδιαφέρουσα, όπως θα ήταν και η συνέχεια και το τι τελικά απέγινε όταν έγινε φανερή πλέον η πίστη του στον Ιησού. Θα ήταν ένα δυνατό κτύπημα κατά των Ιουδαίων, που όμως δεν μνημονεύεται από κανέναν και πουθενά αλλού. Ο αρχαιότερος χριστιανός του οποίου διαθέτουμε γραπτά κείμενα, είναι ο Παύλος. Τα γραπτά του προηγούνται από τη συγγραφή των τεσσάρων κανονικών ευαγγελίων. Στο βιβλίο «Πράξεις των αποστόλων» διασώζεται η πληροφορία του Παύλου ότι το πτώμα του Ιησού μπήκε σε τάφο όχι από έναν πιστό αλλά από εκείνους που τον σταύρωσαν: *«καὶ μηδεμίαν αἰτίαν θανάτου εὐρόντες ἤτησαντο Πιλάτον ἀναιρεθῆναι αὐτόν ὡς δὲ ἐτέλεσαν ἅπαντα τὰ περὶ αὐτοῦ γεγραμμένα καθελόντες ἀπὸ τοῦ ξύλου ἔθηκαν εἰς μνημεῖον»* (13:28-29). Πέρα από το ότι επιβεβαιώνεται και από εδώ ότι δεν υπήρχε σαφής κατηγορία για την οποία έπρεπε να θανατωθεί ο Ιησούς, δεν υπάρχει καμία αναφορά ούτε στον Ιωσήφ ούτε σε ευπρεπή ταφή και απόδοση τιμών.

6. Η φρούρηση του τάφου

Ο συγγραφέας του «κατά Ματθαίον» ευαγγελίου προσθέτει μια ιστορία που παραλείπεται από τα άλλα τρία ευαγγέλια. Είναι η φρούρηση του τάφου. Την προσθέτει για να προσδώσει κύρος και πειστικότητα στην αφήγηση της ανάστασης που θα ακολουθήσει.

«Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἣτις ἐστὶν μετὰ τὴν παρασκευὴν, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς Πιλάτον λέγοντες Κύριε ἐμνήσθημεν ὅτι ἐκεῖνος ὁ πλάνος εἶπεν ἔτι ζῶν Μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐγείρομαι κέλευσον οὖν ἀσφαλισθῆναι τὸν τάφον ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας μήποτε ἐλθόντες οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς κλέψωσιν αὐτὸν καὶ εἰπώσιν τῷ λαῷ Ἠγέρθη ἀπὸ τῶν νεκρῶν καὶ ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χειρῶν τῆς πρώτης ἔφη δὲ αὐτοῖς ὁ Πιλάτος Ἔχετε κουστωδῖαν• ὑπάγετε ἀσφαλίσασθε ὡς οἴδατε οἱ δὲ πορευθέντες ἠσφάλισαντο τὸν τάφον σφραγίσαντες τὸν λίθον μετὰ τῆς κουστωδίας» (Ματθαῖος 27:62-66).

Καταρχάς, δεν υπάρχει καμία αναφορά στα ευαγγέλια ότι ο Ιησούς είπε ποτέ στην θρησκευτική τάξη της εποχής του ότι θα πεθάνει και θα αναστηθεί μετά από τρεις μέρες. Αν υπήρχε φρουρά -την οποία μεν δεν αναφέρουν τα άλλα τρία ευαγγέλια αλλά την έχουν υπόψη τους (παρόλο που το τρίτο ευαγγέλιο υπόσχεται ήδη από το προοίμιο του ακρίβεια), τότε είτε οι μυροφόρες δεν θα ξεκινούσαν το πρωί της Κυριακής για τον τάφο με το σκεπτικό ότι δεν θα τις άφηναν οι φρουροί, είτε -αν πήγαιναν τελικά, δεν θα αναρωτιόνταν ποιος θα κυλούσε την πέτρα από την είσοδό του. Στο επόμενο κεφάλαιο, όταν πια παρουσιάζεται η ανάσταση του Ιησού, γράφει ο συγκεκριμένος συγγραφέας : *«Πορευομένων δὲ αὐτῶν ἰδοῦ, τινες τῆς κουστωδίας ἐλθόντες εἰς τὴν πόλιν ἀπήγγειλαν τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἅπαντα τὰ γενόμενα ἔδωκαν τοῖς στρατιώταις λέγοντες Εἶπατε ὅτι Οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ νυκτὸς ἐλθόντες ἔκλεψαν αὐτὸν ἡμῶν κοιμωμένων καὶ ἐὰν ἀκουσθῇ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἡγεμόνος ἡμεῖς πείσομεν αὐτὸν καὶ ὑμᾶς ἀμερίμνους ποιήσομεν οἱ δὲ λαβόντες τὰ ἀργύρια ἐποίησαν ὡς ἐδιδάχθησαν. Καὶ διεφημίσθη ὁ λόγος οὗτος παρὰ Ἰουδαίοις μέχρι τῆς σήμερον» (28:11-15).*

Οι φρουροί πάνε στους αρχιερείς αντί στον διοικητή τους για να αναφέρουν όλα όσα έγιναν, δηλαδή την ανάσταση του Ιησού. Οι αρχιερείς δωροδοκούν τους φρουρούς να πουν ψέματα ότι ήρθαν το βράδυ και έκλεψαν το σώμα. Και οι φρουροί ενδίδουν, που σημαίνει ότι δέχονται την ευθύνη τους. Όμως και η αντίδραση του ιουδαϊκού ιερατείου δεν είναι η αναμενόμενη. Δέχονται ως αληθές αυτό που τους είπαν οι φρουροί (την ανάσταση), αλλά ζητούν να το καλύψουν με ψεύδος. Το λογικό θα ήταν να κατηγορούσαν τους φρουρούς και να τους

κατήγγειλαν στον Πιλάτο ή στον διοικητή τους. Επίσης είναι παράλογο ότι οι φρουροί βασίστηκαν στις εγγυήσεις ασφαλείας και κάλυψης που θα τους παρείχαν οι Ιουδαίοι αρχιερείς έναντι του Πιλάτου.

7. Η ανάσταση

Το γνήσιο «κατά Μάρκον» τελειώνει στο χωρίο 8: «καὶ ἐξελθοῦσαι ταχὺ ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου εἶχεν δὲ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκστασις• καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον, ἐφοβοῦντο γὰρ». Από το χωρίο 9 μέχρι και το τέλος, είναι μεταγενέστερη προσθήκη.

Γράφει ο Έρμαν Μπάρτ επ' αυτού...

Το απόσπασμα αυτό δεν ανήκε αρχικά στο Ευαγγέλιο του Μάρκου. Προστέθηκε από κάποιον μεταγενέστερο αντιγραφέα. Κατά μία έννοια, αυτό το πρόβλημα του κειμένου είναι περισσότερο αμφιλεγόμενο από ότι το απόσπασμα για τη μοιχαλίδα, διότι χωρίς αυτούς τους τελευταίους στίχους, το Ευαγγέλιο του Μάρκου έχει ένα πολύ διαφορετικό και δυσνόητο τέλος. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι ειδικοί τείνουν να αποδεχθούν τους στίχους, όπως θα δούμε σε λίγο. Οι λόγοι για τους οποίους θεωρούνται προσθήκη είναι βάσιμοι, σχεδόν αναμφισβήτητοι. [...] Οι στίχοι απουσιάζουν από τα δύο παλαιότερα και καλύτερα χειρόγραφα του Ευαγγελίου του Μάρκου που διαθέτουμε, και υπάρχουν και άλλες σημαντικές αποδείξεις. Το συγγραφικό ύφος διαφέρει από αυτό που υπάρχει σε άλλα σημεία του Μάρκου, η μετάβαση μεταξύ αυτού του αποσπάσματος και αυτού που προηγείται είναι δυσνόητη (δηλαδή η Μαρία Μαγδαληνή παρουσιάζεται στο στίχο 9 σαν να μην είχε αναφερθεί προηγουμένως παρ' όλο που αναφέρεται στους προηγούμενους στίχους. Υπάρχει ένα κόμη πρόβλημα με τα ελληνικά, το οποίο κάνει τη μετάβαση ακόμη πιο παράξενη) και υπάρχουν πολλές λέξεις και φράσεις σε αυτό το απόσπασμα που δεν υπάρχουν αλλού στον Μάρκο. [...] Προσέξτε τι συμβαίνει όταν αφαιρούνται οι στίχοι αυτοί. Οι γυναίκες λαμβάνουν την εντολή να πουν στους μαθητές ότι ο Ιησούς θα τους περιμένει στη Γαλιλαία και θα τους συναντήσει εκεί. Όμως, αυτές φεύγουν από τον τάφο και δεν λένε τίποτε σε κανέναν, διότι ήταν φοβισμένες. Και τι Ευαγγέλιο τελειώνει εδώ («Παραφράζοντας τα λόγια του Ιησού: Πως τα σφάλματα και οι τροποποιήσεις διαμόρφωσαν την Καινή Διαθήκη που γνωρίζουμε σήμερα».

(σ. 94-95)

Αναφέρεται σε παραπομπή: «Στην πραγματικότητα, προστέθηκαν **διαφορετικά**

τέλη από διαφορετικούς αντιγραφείς». Οι χριστιανοί απολογητές παραδέχονται ότι είναι προσθήκη, αλλά ότι γράφτηκε από μαθητές των αποστόλων ή από κάποιους πρώιμους χριστιανούς βάσει μιας υποσημείωσης σε κάποιο χειρόγραφο. Το ζήτημα όμως δεν είναι αυτό, αλλά γιατί στο πρώτο ευαγγέλιο απουσιάζει η εμπειρική γνώση- βίωμα της ανάστασης και ανάληψης του Ιησού. Μάλιστα ο τρόπος που τελειώνει είναι όχι μόνο απότομος αλλά και αντιφατικός, αν το συγκρίνουμε με το δεύτερο ευαγγέλιο. Ας κάνουμε την σύγκριση:

Κατά Μάρκον: «καὶ ἐξελθοῦσαι ταχὺ ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου εἶχεν δὲ αὐτὰς τρόμος καὶ ἔκστασις• καὶ **οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον, ἐφοβοῦντο γὰρ**» (16:8).

Κατά Ματθαίον: «καὶ ἐξελθοῦσαι ταχὺ ἀπὸ τοῦ μνημείου μετὰ φόβου **καὶ χαρᾶς μεγάλης ἔδραμον ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ**· ὡς δὲ ἐπορεύοντο ἀπαγγεῖλαι τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ ἰδοῦ, ὁ Ἰησοῦς ἀπήντησεν αὐταῖς λέγων, Χαίρετε αἱ δὲ προσελθοῦσαι ἐκράτησαν αὐτοῦ, τοὺς πόδας καὶ προσεκύνησαν αὐτῷ» (28:8-9).

Αυτό είναι ένα δείγμα προσπάθειας βελτιστοποίησης του ευαγγελίου. Ο συγγραφέας του δευτέρου, προσθέτει πράγματα που έρχονται σε αντίφαση με όσα έγραψε ο πρώτος για να μπορέσει να συνεχίσει την ιστορία. Έτσι η λέξη «τρόμος» αντικαθίσταται από τη λέξη «φόβος», η λέξη «έκσταση» αφαιρείται για να προστεθεί η λέξη «χαρά». Οι τρομοκρατημένες γυναίκες που δεν λένε τίποτα και σε κανέναν επειδή φοβούνται, τώρα έχουν φόβο με χαρά και τρέχουν να τα πουν στους υπόλοιπους μαθητές.

Η Μαρία η Μαγδαληνή ανακοινώνει στον Πέτρο και τον Ιωάννη ότι βρήκε τον τάφο άδειο (Κατά Ιωάννη 20:2). Τότε τρέχουν και οι δύο για να το διαπιστώσουν με τα ίδια τους τα μάτια. Πρώτος φτάνει ο Ιωάννης και μετά ο Πέτρος (20:2-8). Οι περιγραφές των άλλων ευαγγελιστών είναι διαφορετικές. Στο «κατά Μάρκον» οι γυναίκες- ανάμεσά τους και η Μαγδαληνή- δεν είπαν τίποτα: «καὶ οὐδενὶ οὐδὲν εἶπον, ἐφοβοῦντο γὰρ» (16:8). Στο κομμάτι που προστέθηκε μετά, αναφέρεται: «Ἀναστὰς δὲ πρῶτῃ σαββάτου ἐφάνη πρῶτον Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ ἀφ' ἧς ἐκβεβλήκει ἐπὶ δαιμόνια ἐκείνη πορευθεῖσα ἀπήγγειλεν τοῖς μετ' αὐτοῦ γενομένοις πενθοῦσιν καὶ κλαίουσιν• κάκεινοι ἀκούσαντες ὅτι ζῆ καὶ ἐθεάθη ὑπ' αὐτῆς ἠπίστησαν» (16:9-11). Καμία ειδική ανακοίνωση στο Πέτρο και τον Ιωάννη. Μάλιστα ενώ στο «κατά Ιωάννη» ακόμα δεν έχει αντιληφθεί την ανάσταση, εδώ βρίσκει τους μαθητές για να τους ανακοινώσει τα ευχάριστα νέα, τα οποία δεν τα

πίστεψαν- συμπεριλαμβανομένου του Πέτρου και του Ιωάννη. Στο «κατά Λουκά» αναφέρονται τα εξής: «*καὶ ὑποστρέψασαι ἀπὸ τοῦ μνημείου ἀπήγγειλαν ταῦτα πάντα τοῖς ἑνδεκα καὶ πᾶσιν τοῖς λοιποῖς ἦσαν δὲ ἡ Μαγδαληνὴ Μαρία καὶ Ἰωάννα καὶ Μαρία Ἰακώβου καὶ αἱ λοιπαὶ σὺν αὐταῖς αἱ ἔλεγον πρὸς τοὺς ἀποστόλους ταῦτα καὶ ἐφάνησαν ἐνώπιον αὐτῶν ὡσεὶ λῆρος τὰ ῥήματα αὐτῶν καὶ ἠπίστουν αὐταῖς. Ὁ δὲ Πέτρος ἀναστὰς ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον καὶ παρακύψας βλέπει τὰ ὀθόνια κείμενα μόνα καὶ ἀπῆλθεν πρὸς ἑαυτὸν θαυμάζων τὸ γεγονός» (24:9-12). Φαίνεται ακόμα καθαρότερα ότι η Μαρία Μαγδαληνή ανακοινώνει περί του άδειου τάφου στους έντεκα. Κανέννας δεν τις πίστεψε και ο λόγος φάνηκε ως «ληρός», δηλαδή φλυαρίες.*

Ο Παύλος και οι διαφορές με τα ευαγγέλια αναφορικά με την ανάσταση του Ιησού

Ο Παύλος δεν φαίνεται ποτέ να είχε προσωπική εμπειρία με τον ιστορικό Ιησού, όπως συνάγεται από τις σωζόμενες επιστολές του και από κάποια σκόρπια κηρύγματα που καταγράφονται στο βιβλίο των «Πράξεων». Αναφέρεται πάντα είτε σε έναν Ιησού της «αποκάλυψης», είτε αναφέρεται σε σύντομα σύμβολα πίστεως που ο ίδιος παρέλαβε από τους προηγούμενους. Γράφει: «παρέδωκα γὰρ ὑμῖν ἐν πρώτοις ὃ καὶ παρέλαβον ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς γραφάς καὶ ὅτι ἐτάφη καὶ ὅτι ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς γραφάς καὶ ὅτι ὤφθη Κηφᾶ εἶτα τοῖς δώδεκα• ἔπειτα ὤφθη ἐπάνω πεντακοσίοις ἀδελφοῖς ἐφάπαξ ἐξ ὧν οἱ πλείους μένουσιν ἕως ἄρτι τινὲς δὲ καὶ ἐκοιμήθησαν• ἔπειτα ὤφθη Ἰακώβῳ εἶτα τοῖς ἀποστόλοις πᾶσιν• ἔσχατον δὲ πάντων ὡσπερὶ τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κάμοι» (Α Κορινθίους 15:3-8).

Ο προσεκτικός αναγνώστης παρατηρεῖ ότι ὅσον αφορά το ιστορικό κομμάτι, ο Παύλος δεν ἔχει καμία δική του εμπειρία. Ὅλα τα σχετικά με τον θάνατο, την ταφή, την ἔγερση του Ιησού αποτελοῦν μια παράδοση σύμφωνα με τις γραφές. Οι «γραφές» ἴσως να αναφέρονται σε παλαιότερα κείμενα τα οποία δεν υπάρχουν πλέον. Πιθανότερο ὅμως κατὰ την ἀποψή μου, να εννοοῦνται οι «γραφές» της Παλαιάς Διαθήκης, ὅπως οι αρχικοί οπαδοί του Ιησού τις ερμήνευσαν. Ὅσον αφορά το κομμάτι με τις εμφανίσεις του αναστηθέντος πλέον Ιησού, αφενός απουσιάζει η οποιαδήποτε αναφορά στις μυροφόρες (που στα ευαγγέλια παρουσιάζονται με αντιφάσεις ως προς τον ἀριθμό τους και ως προς το πότε και που συναντήθηκαν με τον Ιησού), αφετέρου η φανέρωση του Ιησού στον Παύλο παρουσιάζει αντιφάσεις τόσο στις αναφορές των «Πράξεων» ὅσο και μεταξύ των «Πράξεων» και του ιδίου του Παύλου, ὅπως μας τα περιγράφει στην «προς Γαλάτας» επιστολή

του. Από το σύνολο των γραπτών του Παύλου απουσιάζει η οποιαδήποτε αναφορά στις μυροφόρες (που στα ευαγγέλια έχουν σημαντικό ρόλο εφόσον τους αναθέτεται η αποστολή να ενημερώσουν τους μαθητές για την ανάσταση του Ιησού). Επίσης δεν γνωρίζει περί του Ιούδα, εφόσον αναφέρει ξεκάθαρα ότι ο Ιησούς εμφανίστηκε στους δώδεκα μετά την ανάστασή του. Μάλιστα η άποψη ότι στην πρωταρχική παράδοση δεν υπήρχε η ιστορία του Ιούδα και της προδοσίας του, ενισχύεται από το εξής που γράφει στην πρώτη επιστολή του στους Κορινθίους: «Ἐγὼ γὰρ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ κυρίου ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν ὅτι ὁ κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτὶ ἧ παρεδίδοτο ἔλαβεν ἄρτον...» (11:23). Δεν αναφέρεται σε καμία προδοσία, αλλά στο ότι ο ίδιος παρέδωσε τον εαυτό του.

Συνεπώς, οι πηγές διαφωνούν και είναι αντιφατικά σε πολύ καίρια σημεία, όπως τη γέννηση και το θάνατο του Ιησού, το πώς εξελίχθηκε η ιστορία ως προς τη σειρά των συμβάντων, τα πρόσωπα που περιπλέκονται, το πότε έγιναν. Θεωρώ ότι το «κατὰ Λουκά» ευαγγέλιο είναι το κριτήριο για να μετρήσουμε και να αξιολογήσουμε τις αναφορές των υπολοίπων επειδή είναι το μόνο στο οποίο ο συγγραφέας του λέει ότι θα γράψει με ακρίβεια και σειρά. Ωστόσο και αυτό εμπίπτει σε λάθη. Από αυτά φαίνεται ότι η απόδοση των ευαγγελίων σε «αυτόπτες» του Ιησού είναι λανθασμένη. Άνθρωποι που τον ζουν από κοντά για περίπου τρία χρόνια, και επιχειρούν καταγραφή διήγησης -ακόμα και αν δεν είναι ιστορικοί- οφείλουν να συμφωνούν στον βασικό ιστορικό κορμό.

B 1. Αξιολόγηση αναφορών εκτός Καινής Διαθήκης για την ιστορικότητα του Ιησού

Θα προχωρήσουμε τώρα στις αναφορές για τον Ιησού που υπάρχουν έξω από τα κείμενα της Καινής Διαθήκης. Οι ειδικοί μελετητές δεν ομοφωνούν. Ο λόγος είναι ότι αυτές οι αναφορές είναι λίγες, μεταγενέστερες, και προσεγγίζονται ερμηνευτικά αφού από μόνες τους δεν δύνανται να αποδείξουν την ιστορική ύπαρξη ή ανυπαρξία του Ιησού. Το πρόβλημα επιτείνεται όταν αυτές εξαρτώνται από την ήδη προβληματική χριστιανική παράδοση. Ας τις δούμε λοιπόν, ξεχωρίζοντας τα υπέρ και τα κατά.

Ιώσηπος Φλάβιος (37-100 κ.ε.)

Υπάρχουν δύο αναφορές στο βιβλίο «Ιουδαϊκές Αρχαιότητες» που γράφτηκε μεταξύ 93- 94 κε. Γράφεται 60 χρόνια μετά, άρα δεν αποτελεί «πηγή» ή «μαρτυρία».

Η πρώτη αναφορά (Ιουδαϊκές Αρχαιότητες, 18:63-64) περιέχει χριστιανικές

ομολογιακές θέσεις: «σοφὸς ἀνὴρ, εἶγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρή» (ένας σοφὸς ἄνδρας — αν βέβαια πρέπει να τον ονομάσουμε ἄνθρωπο)/ «ὁ χριστὸς οὗτος ἦν» (Αυτὸς ἦταν ο Χριστὸς)/ «ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν τῶν θείων προφητῶν ταῦτά τε καὶ ἄλλα μυρία περὶ αὐτοῦ θαυμάσια εἰρηκότων» (Διότι τους φανερώθηκε την τρίτη ημέρα πάλι ζωντανός, ὅπως εἶχαν προείπει αυτά και αμέτρητα ἄλλα θαυμαστά πράγματα για αὐτόν οι θεῖοι προφῆτες).

Περιέχει ὅμως και αναγνώριση: «ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῆ τάληθῆ δεχομένων» (Διότι ἦταν δημιουργὸς παράδοξων ἔργων και δάσκαλος ἀνθρώπων που δέχονται με ευχαρίστηση την ἀλήθεια).

Το πρόβλημα εἶναι ὅτι ο ἴδιος ο Ἰώσηπος δηλώνει ὅτι ἦταν Ἰουδαῖος και ανήκε στην μερίδα των Φαρισαίων. Στην αυτοβιογραφία του, ο Ἰώσηπος αναφέρει: «περὶ δὲ ἑκκαίδεκα ἔτη γενόμενος ἐβουλήθη τῶν παρ' ἡμῖν αἰρέσεων ἐμπειρίαν λαβεῖν• τρεῖς δ' εἰσὶν αὗται, Φαρισαίων μὲν ἡ πρώτη, καὶ Σαδδουκαίων ἡ δευτέρα, τρίτη δ' Ἑσσηνῶν, καθὼς πολλάκις εἶπομεν• οὕτως γὰρ ὤμην αἰρήσεσθαι τὴν ἀρίστην, εἰ πάσας καταμάθοιμι. (...) ἔνεακαιδέκατον δ' ἔτος ἔχων ἡρξάμην τε πολιτεύεσθαι τῆ Φαρισαίων αἰρέσει κατακολουθῶν...» (2.10-12).

Ο Ωριγένης στο πρώτο βιβλίο «Κατὰ Κέλσου» γράφει ὅτι ο Ἰώσηπος δεν πίστευε ὅτι ο Ἰησοῦς εἶναι «Χριστὸς», δηλαδή Μεσσίας: «*Εν γαρ τω οκτωκαιδεκάτω της Ἰουδαϊκῆς Αρχαιολογίας ο Ἰώσηπος μαρτυρεῖ τω Ἰωάννη, ως Βαπτιστῆ γεγεννημένω, και καθάρσιον τοις βαπτισαμένοις επαγγελλομένω. Ο δ' αὐτός, καίτοι γε ἀπιστῶν τω Ἰησοῦ ως Χριστῷ, ζητῶν την αιτίαν της των Ἰεροσολύμων πτώσεως και της του ναοῦ καθαιρέσεως*» (PG. τ. 11, σ. 745). Αυτό σημαίνει ὅτι οι παραπάνω φράσεις εἶναι υποβολιμαίες. Αν ανήκαν στον Ἰώσηπο τότε θα εἶχαμε εσωτερική ἀντίφαση. Σε αυτό συμφωνοῦν σχεδόν ὅλοι ὅσοι ασχολοῦνται πανεπιστημιακά με το θέμα.

Ένα ἀκόμα πρόβλημα εντοπίζεται στη ροή του κειμένου. Διότι ο Ἰώσηπος, αναφέρεται στις ἀναταραχές και στις συμφορές των Ἰουδαίων. Ο Ἰώσηπος αναφέρει πρώτα τη στάση των Ἰουδαίων κατὰ του Ποντίου Πιλάτου και τη βίαιη καταστολή της, ἔπεται η χρησιμοποίηση των χρημάτων ἀπὸ το θησαυροφυλάκιο του Ναοῦ για ἓνα υδραγωγεῖο στην Ἰερουσαλήμ που οδήγησε σε αἱματοχυσία, ἀκολουθεῖ το ἐπίμαχο ἀπόσπασμα για τον Ἰησοῦ, και συνεχίζει το κείμενό του με μια νέα συμφορά που βρήκε τους Ἰουδαίους. Οργανικά λοιπόν, δεν δένει ἀκόμα και αν αφαιρεθοῦν το μέρη που θεωροῦνται ἀπὸ τους περισσότερους ερευνητές και ειδικούς ως προσθήκες. Η ἀναφορά για τον Ἰησοῦ που προσήλκυσε Ἰουδαίους και

Έλληνες, που καταδικάστηκε από τον Πιλάτο σε σταύρωση, φαίνεται άσχετη και παράκαιρη με τα συμφραζόμενα.

Ένα ακόμη πρόβλημα είναι ότι το χωρίο ήταν άγνωστο στον Ωριγένη και στους πρώτους πατέρες της Εκκλησίας, σύμφωνα με την «Καθολική Εγκυκλοπαίδεια» που γράφει: *«the above cited passage was not known to Origen and the earlier patristic writers»* (Το χωρίο λαμβάνεται από το βιβλίο του J. Wheless «Forgery in Christianity» σ. 115). Για πρώτη φορά εμφανίζεται στην «Εκκλησιαστική Ιστορία» του Ευσεβίου Καισαρείας που γράφτηκε κατά τα έτη 314-325, δηλαδή κάπου 221-231 χρόνια μετά τον Ιώσηπο. Ο καθηγητής πατρολογίας Στ. Παπαδόπουλος γράφει: *«η σύγχρονη έρευνα επισημαίνει στο απέραντο χρονογραφικοαπολογητικό έργο του Ευσεβίου συχνές παλινωδίες, αντιφάσεις, ασυνέπειες, και ηθελημένες ή αθέλητες διαστροφές ιστορικών γεγονότων»* (τ. Β΄, σ. 122). Έτσι, πλαστογράφησε την υποτιθέμενη αλληλογραφία μεταξύ του τοπάρχη της Έδεσσας της Μεσοποταμίας με τον Ιησού (αν θεωρούνταν γνήσια τότε θα έμπαινε στον κανόνα με τα βιβλία της Καινής Διαθήκης), κατηγορήθηκε από τον Ευστάθιο Αντιοχείας ότι επιχείρησε να παραχαράξει το σύμβολο πίστεως της Νικαίας (όπως μας αναφέρει ο Σωκράτης ο σχολαστικός στην «Εκκλησιαστική Ιστορία» του), παραποίησε τον Ιώσηπο στην περιγραφή του θανάτου του Αγρίππα για να τον κάνει να συμφωνεί με αυτό που αναφέρεται στο βιβλίο «Πράξεις των Αποστόλων» (όπου ο «βουβώνας»- μπούφος που γράφει ο Ιώσηπος μετατρέπεται σε «άγγελος»). Επομένως, ο Ευσέβιος θα μπορούσε να είναι ο συντάκτης του αποσπάσματος.

Οι ειδικοί διχάζονται. Άλλοι δέχονται ότι η αναφορά είναι ολοκληρωτικά πλαστή. Άλλοι, ότι είναι εν μέρει γνήσια και εν μέρει πλαστή. Δέχονται δηλαδή ως αυθεντικό το μέρος που γράφει: *«Γίνεται δὲ κατὰ τοῦτον τὸν χρόνον Ἰησοῦς (...) καὶ πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπηγάγετο (...) καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν σταυρῶ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου οὐκ ἐπαύσαντο οἱ τὸ πρῶτον ἀγαπήσαντες»*. Όμως, από την στιγμή που είναι αποδεκτό ότι υπάρχει επέμβαση στο κείμενο, ποιος θα μπορούσε να είναι απολύτως σίγουρος ότι και αυτό το μέρος δεν είναι χαλκευμένο; Ακόμα και αν δεχτεί κανείς το κομμάτι που απομονώνεται, η παρεχόμενη πληροφορία δεν μας οδηγεί στο βίο του Ιησού παρά μονάχα στο τελευταίο στιγμιότυπό του, το οποίο δεν είμαστε σίγουροι αν λαμβάνεται από κάποιο επίσημο αρχείο ή αν ο Ιώσηπος το γράφει επειδή το άκουσε από τους χριστιανούς. Όταν θα γίνει μνεία στον Τάκιτο, θα δούμε αν υπήρχε ή όχι κάποιο τέτοιο αρχείο.

Η δεύτερη αναφορά (Ιουδαϊκές Αρχαιότητες 20:197-203) είναι ένα απόσπασμα για

το θάνατο του Ιακώβου του Δικαίου.

Στο δεύτερο χωρίο αναφέρεται: *«καθίζει συνέδριον κριτῶν καὶ παραγαγὼν εἰς αὐτὸ τὸν ἀδελφὸν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ, Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ»* (συγκάλεσε συνέδριο δικαστῶν και ἔφερε μπροστά τους τον αδελφό του Ιησού, που λεγόταν Χριστός, ονόματι Ιάκωβο). Το κεντρικό πρόσωπο περί του οποίου γίνεται λόγος είναι ο Ιάκωβος. Συγκεκριμένα αναφέρεται στον τρόπο θανάτου του. Η φράση «τον αδελφόν Ιησού» είναι διευκρινιστική σε ποιον «Ιάκωβο» αναφέρεται, και η συνέχεια «του λεγομένου Χριστού» σε ποιον «Ιησού» αναφέρεται, μιας και το όνομα αυτό απαντάται αρκετά συχνά. Στη συνέχεια, ο Ιώσηπος κατακρίνει τον αρχιερέα Άνανο που ήταν μεν Ιουδαίος αλλά ανήκε στη μερίδα των Σαδδουκαίων ως *«θρασύ τον τρόπο και τολμηρό»*, διότι από μόνος του συγκάλεσε συνέδριο χωρίς την παρουσία του έπαρχου Αλβίνου κατηγορώντας τον Ιάκωβο ότι παρέβη τον μωσαϊκό νόμο, και παραδίδοντάς τον να λιθοβοληθεί. Οι επιεικέστεροι και νομοταγείς της Ιερουσαλήμ ενημέρωσαν κρυφά τον βασιλιά Αγρίππα για αυτές τις αυθαιρεσίες, ο οποίος κατήργησε τον Άνανο από την αρχιεροσύνη. Αν πρόκειται όντως περί του Ιακώβου του Αδελφοθέου, είναι πολύ περίεργη η θετική στάση απέναντί του καθότι πρόκειται περί ενός από τους αρχηγούς των οπαδών του Ιησού στην Ιερουσαλήμ (ο πρώτος χριστιανός επίσκοπος). Το αντίθετο θα έπρεπε να συμβαίνει αν κανείς αναλογιστεί αυτό που φέρεται να είπε ο Ιησούς στους μαθητές του σχετικά με το διωγμό που θα εφίσταντο από τους Ιουδαίους: *«ἀποσυναγώγους ποιήσουσιν ὑμᾶς • ἀλλ' ἔρχεται ὥρα ἵνα πᾶς ὁ ἀποκτείνας ὑμᾶς δόξην λατρείαν προσφέρειν τῷ θεῷ»* (Κατά Ιωάννη 16:2). Αλλά ήδη από την εποχή της δημόσιας δράσης του Ιησού σύμφωνα με το ευαγγέλιο, όποιο τον ομολογούσε ως «Χριστό» γίνονταν αποσυνάγωγος (κατά Ιωάννη 9:20/ 12:42).

Ας εστιάσουμε όμως στην επίμαχη φράση. Η φράση «Ιησού του λεγομένου Χριστού» σημαίνει «του Ιησού που λέγεται Χριστός». Ο όρος «Χριστός» είναι θεολογικός όρος, διότι σημαίνει τον Μεσσία που ανέμενε ο λαός Ισραήλ (κατά Ιωάννη 4: 25). Στο βιβλίο «Πράξεις των Αποστόλων» το Ιουδαϊκό συνέδριο απειλεί τον Πέτρο και τον Ιωάννη να μην μιλούν για αυτό το όνομα (4:17). Προηγουμένως είχαν συλληφθεί επειδή δίδασκαν ότι ο Ιησούς είναι ο «Χριστός» (κεφ. 3). Η ιδιότητα του Ιησού ως «Μεσσία» που ήταν το «κόκκινο πανί», έχει θετική σημασία στον Ιώσηπο και για τον ίδιο παρότι δεν τον πίστευε ως «Χριστό (έχουμε εσωτερική αντίφαση που καθιστά το σημείο προβληματικό). Με την ίδια φράση, δηλώνει το πραγματικό και καθολικώς αποδεκτό, όπως συνάγεται (και) από άλλα σημεία του έργου του. Παράδειγμα, στην αυτοβιογραφία του αναφέρει την

διαδοχή των προγόνων του στην αρχιερατεία: « ἐρῶ δὲ τὴν διαδοχὴν• ὁ πρόπαππος ἡμῶν Σίμων ὁ Ψελλὸς ἐπικαλούμενος. οὗτος ἐγένετο καθ' ὃν καιρὸν ἡρχιεράτευσεν Σίμωνος ἀρχιερέως ὁ παῖς, ὃς πρῶτος ἀρχιερέων Ὑρκανὸς ὠνομάσθη. γίνονται δὲ τῷ Ψελλῷ Σίμωνι παῖδες ἑννέα• τούτων ἐστὶν Ματθίας ὁ Ἡφαίου λεγόμενος» (1:3-4). Το ίδιο και σε τοπωνύμια: «ἄρας οὖν μετ' αὐτῶν ἀπὸ τῆς Σεπφωριτῶν πόλεως εἰς κώμην τινὰ Βηθμαοῦς λεγομένην» (ο. π 12:64) ἢ ὅταν γράφει «ὅτι Ῥωμαίων ἵππεῖς ἐν τῇ μεθορίῳ πόρρω τριάκοντα σταδίων ἀπὸ τῆς πόλεως κατὰ τόπον λεγόμενον Ὀμόνοϊαν εἰσὶν ἐωραμένοι» (54:281). Σε ἄλλο σημεῖο: «καὶ Φεισῶν μὲν, σημαίνει δὲ πληθὺν τοῦνομα, ἐπὶ τὴν Ἰνδικὴν φερόμενος ἐκδίδωσιν εἰς τὸ πέλαγος ὑφ' Ἑλλήνων Γάγγης λεγόμενος» (Ιουδαϊκὴ Αρχαιολογία 1:38). Ἀς προσεχθεῖ ὅτι ἐδῶ ὁ Ἰώσηπος αναφέρει τὸ ὄνομα «Φεισῶν» καὶ διευκρινίζει ὅτι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας λέγεται «Γάγγης». Ἀν κάνει τὴν διευκρίνιση αὐτὴ ὅσον ἀφορᾷ ἕνα ποταμὸ (καὶ ὁ Ἰώσηπος ἔχει τὴν τάση νὰ διευκρινίζει στὰ γραπτὰ του), πόσο περισσότερο θα ἔπρεπε νὰ διευκρινίζει στὸ παραπάνω χωρίο ὅτι ὁ Ἰησοῦς λέγεται «Χριστός» ἀπὸ τοὺς χριστιανούς. Εἰδικὰ πού στὴν ἐποχὴ πού τὸ γράφει (ἂν τὸ γράφει), δηλαδὴ στὸ 93-94, τὸ ὄνομα «χριστιανοί» δὲν ἦταν τόσο διαδεδομένο ὅσο κατὰ τὸν τρίτο καὶ τέταρτο αἰῶνα. Ἄλλωστε ἡ ἀποδοχὴ τοῦ Ἰησοῦ ὡς «Χριστοῦ» εἶναι ἡ μεγαλύτερη καὶ πιο ριζικὴ διαφορὰ μεταξὺ ἰουδαϊσμοῦ καὶ χριστιανισμοῦ, καὶ ὁ προσεκτικὸς ἀλλὰ ἀπίστος στὴν μεσσιανικὴ ιδιότητα τοῦ Ἰησοῦ τῶν Χριστιανῶν, Ἰώσηπος, εἶναι περίεργο πού δὲν τὴν τονίζει.

Προβληματικὴ ὅμως εἶναι καὶ ἡ ταύτιση τοῦ Ἰακώβου αὐτοῦ με τὸν Ἰάκωβο τὸν Ἀδελφόθεο. Διότι οἱ περιγραφές τοῦ τρόπου θανάτου αὐτῶν τῶν δύο εἶναι διαφορετικὲς με βάση τὶς πηγές. Ὁ Ἰάκωβος ὁ Δίκαιος (στον ὁποῖο ἀναφέρεται ὁ Ἰώσηπος) πεθαίνει δια λιθοβολισμοῦ. Σύμφωνα με κάποιες παραδόσεις, ὁ Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος πέθανε κρημνιζόμενος ἀπὸ τὸ πτερύγιο τοῦ Ναοῦ, μὴ ἀρνούμενος τὴν πίστη του. Στὴν «Ορθόδοξη Βικιπαίδεια» ἀναφέρεται ὅτι «*Ἱστορικές μαρτυρίες περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Ἰακώβου λαμβάνουμε ἀπὸ διάφορα ἀπόκρυφα κείμενα, τὸν Ἡγήσιππο, τὸν Κλήμη Ἀλεξανδρείας καὶ τὸν Φλάβιο Ἰώσηπο. Οἱ σημαντικότερες ἀπὸ αὐτές εἶναι τοῦ Ἡγήσιππου, ἂν καὶ αὐτὴ πού σήμερα προκρίνεται ὡς ἡ πλέον κοντὰ στὴν ἀλήθεια εἶναι τοῦ Ἰώσηπου*».

Ὡστόσο, ὁ καθηγητὴς πατρολογίας Στ. Παπαδόπουλος γράφει γιὰ τὸν Ἡγήσιππο: «*Ἦταν φορέας παραδόσεων περὶ τῆς ζωῆς τῆς πρώτης Ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, τὴν ὁποία φαίνεται θεωροῦσε εἶδος μητέρας τῶν Ἐκκλησιῶν, γι' αὐτὸ κι ἔδωσε πολλὰ στοιχεῖα τοῦ βίου τῆς καὶ μάλιστα περὶ τοῦ πρώτου ἐπισκόπου τῆς Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου*» (τ. Α', σ. 285). Οἱ χριστιανοί

απορρίπτουν την αναφορά του αξιόπιστου χριστιανού και εβραίου Ηγήσιππου και προκρίνουν την αναφορά του επίσης εβραίου αλλά πιστού στον ιουδαϊσμό Ιώσηπου. Ο ιστορικός καταλήγει στο ότι καταργείται ο Άνανος και στη θέση του περνά (ένα νέο πρόσωπο στην εξιστόρηση;) ο Ιησούς ο γιος του Δαμναίου.

Συμπέρασμα: Οι αναφορές για τον Ιησού που βρίσκονται στον Ιώσηπο και θεωρούνται ως οι πιο ισχυρές είναι προβληματικές, καθώς για την πρώτη θεωρείται ότι έχει γίνει τουλάχιστον επέμβαση στο κείμενο, ενώ για τη δεύτερη υπάρχει πιθανότητα και υποψία εξαιτίας ασυμφωνίας των πηγών και του τρόπου εκφράσεως που φέρεται να είναι του Ιωσήπου. Και οι δύο δεν είναι σύγχρονες του Ιησού.

Θαλλός (Αβέβαιης χρονολόγησης, κυμαίνεται μεταξύ 1ου/ 2ου αιώνα κε)

Ποιά είναι τα δεδομένα;

*Το έργο του μη χριστιανού ιστορικού Θαλλού είναι χαμένο.

*Ό,τι γνωρίζουμε για αυτόν, το γνωρίζουμε από τον χριστιανό συγγραφέα των αρχών του τρίτου αιώνας τον Ιούλιο τον Αφρικανό, του οποίου το έργο βρίσκεται σε αποσπασματική μορφή στον Ευσέβιο Καισαρείας.

*Σύμφωνα με τον Ιούλιο τον Αφρικανό, ο Θαλλός στο τρίτο βιβλίο του έργου του φέρεται να εξηγεί ένα σκοτάδι ως έκλειψη ηλίου.

*Ο Ιούλιος ο Αφρικανός διαφωνεί όμως ότι το σκοτάδι οφείλονταν σε έκλειψη ηλίου, συνδέοντάς το για πρώτη φορά με τις ευαγγελικές διηγήσεις, καθώς η σταύρωση έγινε σε περίοδο πανσελήνου.

*Τα ευαγγέλια αναφέρουν: «γενομένης δὲ ὥρας ἕκτης σκότος ἐγένετο ἐφ’ ὅλην τὴν γῆν ἕως ὥρας ἑννάτης» (Κατά Μάρκον 15:33). «Ἀπὸ δὲ ἕκτης ὥρας σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἕως ὥρας ἑννάτης» (Κατά Ματθαῖον 27:45). «ἦν δὲ ὡσεὶ ὥρα ἕκτη. Καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ’ ὅλην τὴν γῆν ἕως ὥρας ἑννάτης καὶ ἔσκοτίσθη ὁ ἥλιος» (Κατά Λουκά 23:44-45). Τα ευαγγέλια δεν αναφέρονται σε φυσική έκλειψη ηλίου, διότι καμία έκλειψη δεν διαρκεί τρεις ώρες και μάλιστα σε όλη τη γη.

Το συμπέρασμα είναι ότι η αναφορά του Θαλλού όπως μας μεταφέρεται έμμεσα, δεν φαίνεται να ταυτίζεται με αυτό που ισχυρίζονται τα συνοπτικά ευαγγέλια. Εκείνος δεν μίλησε για κάποιο σκοτάδι υπερφυσικό, αλλά για έκλειψη που δεν θα μπορούσε να συμβεί την εποχή της σταύρωσης που ήταν περίοδος πανσελήνου. Εκτός αυτού, δεν μας παραδίδεται αναφορά για τον Ιησού.

Η αναφορά του Φλέγοντα (μέσα δευτέρου αιώνας)

Αυτό όχι μόνο συνδέεται με το προηγούμενο, αλλά δείχνει- κατά τη γνώμη μου,

την παραχάραξη του Ευσεβίου. Εξηγώ το γιατί:

Ποιά δεδομένα έχουμε;

*Τα σημαντικότερα έργα του Φλέγοντος έχουν χαθεί.

*Οτιδήποτε γνωρίζουμε, είναι από αναφορές σε άλλους συγγραφείς.

Ο Ωριγένης στο δεύτερο βιβλίο «Κατά Κέλσου» γράφει ότι ο Φλέγων στο έργο του αναφέρει μια έκλειψη ηλίου. Ωστόσο δεν παραθέτει τα ακριβή λόγια του Φλέγοντος: «Περί δε της επί Τιβερίου Καίσαρος **εκκλείψεως**, ου βασιλεύοντος και ο Ιησούς έοικεν εσταυρώσθαι, και περί των μεγάλων τότε γενομένων σεισμών της γης ανέγραψε και Φλέγων εν τω τρισκαιδεκάτω ή τω τεσσαρεσκαιδεκάτω, οίμαι, των Χρονικών» (P. G 11, σ. 833). Δηλαδή «Όσο για την έκλειψη την εποχή του Τιβερίου Καίσαρα, όταν βασίλευε και φαίνεται πως τότε σταυρώθηκε ο Ιησούς, καθώς και για τους μεγάλους σεισμούς που έγιναν τότε, έγραψε και ο Φλέγων στο δέκατο τρίτο ή, νομίζω, στο δέκατο τέταρτο βιβλίο των “Χρονικών” του». Όμως στα σχόλιά του στο «κατά Ματθαίον» γράφει ότι ο Φλέγων μιλάει για σκοτάδι και όχι για έκλειψη: «Τότε γαρ γίνονται έκλειψεις ότε πλησιάσωσιν αλλήλοις οι δύο ούτοι φωστήρες. Γίνεται γαρ έκλειψις ηλίου, συνόδω υποδραμούσης αυτόν σελήνης, ου πανσελήνω ότε διάμετρος εστί τη σελήνη. Και Φλέγων δε τις παρ’ Έλλησι φιλόσοφος μέμνηται τούτου του σκοτους». Δηλαδή: «Διότι εκλείψεις συμβαίνουν όταν πλησιάζουν μεταξύ τους αυτοί οι δύο φωστήρες. Πράγματι, η έκλειψη ηλίου γίνεται όταν η σελήνη περνά μπροστά του σε σύνοδο, όχι κατά την πανσέληνο, όταν βρίσκεται απέναντι από τον ήλιο. Και κάποιος Φλέγων, φιλόσοφος από τους Έλληνες, κάνει επίσης μνεία σε αυτό το σκοτάδι».

Ο Ευσέβιος Καισαρείας, περίπου 100 χρόνια μετά, γράφει στα «Χρονικά»: «Ο Ιησούς ο Χριστός ο Υιός του Θεού ο Κύριος ημών κατά τας περί αυτού προφητείας επί τι πάθος προήει έτους ιθ’ της Τιβερίου βασιλείας· καθ’ ον καιρόν και εν άλλοις μεν Ελληνικοίς υπομνήμασιν εύρομεν ιστορούμενα κατά λέξιν ταύτα· Ο ήλιος εξέλιπε, Βιθυνία εσειέσθη, Νικαίας τα πολλά έπεσεν· α και συνάδει τοις περί το πάθος του Σωτήρος ημών συμβεβηκόσι. **Γράφει** δε και Φλέγων ο τας ολυμπιάδας περί των αυτών εν των ιγ’ ρήμασιν αυτοίς **τάδε**· Τω δ’ έτει της σβ’ Ολυμπιάδος εγένετο έκλειψις ηλίου μεγίστη των εγνωσμένων πρότερον· και νυξ ώρα έκτη της ημέρας εγένετο, ώστε και αστέρας εν ουρανώ φανήναι· σεισμός τε μέγας κατά Βιθυνίαν τα πολλά Νικαίας καταστρέψετο. Και ταύτα μεν ο δηλωθείς ανήρ» (PG τ. 19, σ. 535).

Δηλαδή, υπάρχει έμμεσα η μη ελέγξιμη πληροφορία του Φλέγοντος ότι καταγράφει μια έκλειψη ηλίου επί εποχής Τιβερίου Καίσαρος (Ωριγένης). Ο Ωριγένης δεν

γράφει κάπου ότι ο Φλέγων μαρτυρά κάτι για τον Ιησού. Η σύνδεση με την ευαγγελική διήγηση γίνεται από τον Ωριγένη, όπως και στην περίπτωση της πληροφορίας του Θαλλού (που επίσης δεν φαίνεται να δίνει κάποια πληροφορία για τον Ιησού) έγινε από τον Ιούλιο τον Αφρικανό. Ο Ωριγένης αλλού γράφει ότι ο Φλέγων αναφέρεται σε αυτό το σκοτάδι που αναφέρουν τα ευαγγέλια, το οποίο δεν οφείλεται σε έκλειψη ηλίου. Ο Ευσέβιος πολύ αργότερα είναι σε θέση να παραθέσει τα «ακριβή» λόγια του Φλέγοντος. Ο Φλέγων τώρα φέρεται να γράφει ότι το σκοτάδι οφείλονταν σε μια ασυνήθιστη έκλειψη ηλίου, την μεγαλύτερη ως τότε. Με τον τρόπο αυτό, ο Ευσέβιος εναρμονίζει το υπερφυσικό σκοτάδι των ευαγγελίων με την έκλειψη ηλίου που γράφει ο Φλέγων (όπως το μεταφέρει ο Ωριγένης).

Αναφορά Μαρά Βαρ Σεραπίωνος

Πρόκειται περί μιας επιστολής που έστειλε στον γιο του, και χρονολογείται μετά το 73 κ.ε. Ορισμένοι θεωρούν ότι ίσως γράφτηκε μετά από το 135 αλλά πριν το 165 κ.ε.

* Ο συντάκτης της επιστολής δεν είναι σύγχρονος του Ιησού. Επομένως, ακόμα και αν αναφέρεται στον Ιησού, αυτή η αναφορά δεν είναι μαρτυρία υπέρ της ιστορικής του ύπαρξης. Ή τουλάχιστον τίθεται σε αμφιβολία.

*Όμως, σε αυτήν δεν υπάρχει καμία ρητή αναφορά στον Ιησού. Επομένως η οποιαδήποτε ταύτιση με τον Ιησού είναι αυθαίρετη και ερμηνευτική.

*Αναφέρεται ότι οι Ιουδαίοι εκτέλεσαν τον σοφό βασιλιά τους και μετά αφανίστηκε το βασίλειό τους: «*Τι ωφελήθηκαν οι Ιουδαίοι **εκτελώντας** το σοφό βασιλιά τους; Αμέσως μετά, το βασίλειό τους αφανίστηκε*». Ωστόσο, ποτέ ο Ιησούς δεν ήταν βασιλιάς στους Ιουδαίους ούτε πολιτικός ή στρατιωτικός ηγέτης.

*Αν αναφερόταν στον Ιησού, ίσως να μνημόνευε και την ανάσταση έστω ως θρύλο. Όμως γράφει: «*Ούτε ο σοφός βασιλιάς πέθανε. Ζωντανεύει μέσα στη διδασκαλία του*». Δεν φαίνεται να είναι οικείος με τα ευαγγέλια ή την χριστιανική παράδοση.

* Λέει ότι το βασίλειο των Ιουδαίων καταστράφηκε αμέσως μετά την καταδίκη του σοφού αυτού βασιλιά. Αυτό προϋποθέτει ότι η θανάτωση συνέβη κοντά στο 70 κ.ε., και όχι σαράντα χρόνια νωρίτερα.

*Όπως παραθέτουν την μετάφραση οι απολογητές (που δεν ξέρουμε από πού την πήραν), ο σοφός βασιλιάς εκτελέστηκε από τους Ιουδαίους. Ωστόσο ο Ιησούς εκτελέστηκε από τους Ρωμαίους σύμφωνα με τα ευαγγέλια. Στη επίσημη αγγλική μετάφραση όμως του R. Dolandson (Roberts-Donaldson English Translation) αναφέρεται ότι οι Ιουδαίοι τον φόνευσαν/ δολοφόνησαν, όχι ότι τον εκτέλεσαν: «*Jews by the **murder** of their Wise King*». Όχι «execute».

Το συριακό κείμενο αναφέρει το ρήμα ܩܬܠ (qaṭal), στη μορφή qaṭlū, που σημαίνει «σκοτώνω», «θανατώνω», «φονεύω». Δεν έχει την σημασία της εκτέλεσης με την νομική έννοια ως επίσημης θανατικής ποινής από κάποια επίσημη αρχή. Από το κείμενο, δεν φαίνεται να αναφέρεται στον ιστορικό Ιησού. Αλλά και αν κανείς το δεχτεί, είναι αυθαίρετο συμπέρασμα με ερμηνευτικά κενά. Κανένας δεν μπορεί να στηριχτεί απόλυτα σε αυτό.

Τάκιτος (55-120 κ.ε.)

Η αναφορά βρίσκεται στο σύγγραμμά του «Χρονικά» (15ο βιβλίο, παράγραφος 44), το οποίο γράφτηκε το έτος 110. Συνεπώς, δεν είναι σύγχρονος του Ιησού. Ο Τάκιτος αναφέρεται στην πυρκαγιά στη Ρώμη επί εποχής Νέρωνος. Αυτός, θέλοντας να απομακρύνει την ευθύνη από πάνω του, την έριξε στους χριστιανούς για τους οποίους ο Τάκιτος αναφέρει ότι «*ήταν μισητοί για τις αθλιότητες τους*» και τον χριστιανισμό ως «*καταστροφική δεισιδαιμονία*». Και εξηγεί ότι οι χριστιανοί ονομάστηκαν έτσι επειδή πίστευαν στον Χριστό ο οποίος υπέστη την εσχάτη τιμωρία από τον Πιλάτο.

Ο Πιλάτος αναφέρεται λανθασμένα ως «procurator» αντί του ορθού «prefectus» (έπαρχος/επίτροπος) όπως αναφέρεται και στην επιγραφή της Καισαρείας. Αν ο Τάκιτος λάμβανε την πληροφορία από κάποιο επίσημο ρωμαϊκό κρατικό αρχείο, τότε η αναφορά αυτή θα είχε πολύ μεγάλη αξία γιατί θα μας μετέφερε μαρτυρία από επίσημα κρατικά έγγραφα. Θα ήταν ισχυρότερο στοιχείο από εκείνο του Ιωσήπου. Δεν λαμβάνει όμως από εκεί, διότι δεν είναι δυνατό να αναγράφεται λανθασμένα η ιδιότητα του Πιλάτου σε επίσημο κρατικό έγγραφο. Αν πάλι λαμβάνει από τα ευαγγελικά κείμενα ή από αυτό που είχε ακούσει, και πάλι η πηγή του είναι προβληματική όπως δείχτηκε παραπάνω.

Αναφέρεται: «*...a class hated for their abominations, called Christians by the populace. Christus, from whom the name had its origin, suffered the extreme penalty during the reign of Tiberius at the hands of one of our procurators, Pontius Pilatus...*». Δηλαδή: «*...μια ομάδα ανθρώπων που ήταν μισητοί για τις αθλιότητές τους, τους οποίους ο λαός αποκαλούσε Χριστιανούς. Ο Χριστός, από τον οποίο προήλθε το όνομα, υπέστη την έσχατη τιμωρία κατά τη βασιλεία του Τιβέριου, από έναν από τους επιτρόπους μας, τον Πόντιο Πιλάτο...*».

Ο Τάκιτος λοιπόν δεν δίνει σαφή και θετική μαρτυρία περί της ιστορικότητας του Ιησού. Πρόκειται περί αναφοράς η οποία δεν είναι προϊόν εμπειρίας, ούτε αποσκοπεί στο να «μαρτυρήσει» κάτι. Η αναφορά στον Χριστό αποσκοπεί στο να

εξηγηθεί γιατί οι οπαδοί του καλούνταν «χριστιανοί» και η πληροφορία για την καταδίκη ίσως για να αιτιολογηθεί η αρνητική στάση του Τάκιτου απέναντί τους. Ωστόσο, η γνώση του δεν είναι άμεση, αλλά έμμεση από φήμες είτε από δευτερεύουσες πηγές. Θα μπορούσε όμως να είχε δει κάποιο σχετικό επίσημο έγγραφο, ακόμα και αν στο κείμενό του μετέφερε λανθασμένα και αναχρονιστικά το αξίωμα του Πιλάτου; Υπήρχαν αναφορές στα επίσημα ρωμαϊκά αρχεία επί εποχής Τάκιτου; Παρότι υπήρξαν καταστροφές στη Ρώμη (η πυρκαγιά επί Νέρωνος επί παραδείγματι) που θα είχαν πιθανό αποτέλεσμα την καταστροφή αρχαιακού υλικού, οι χριστιανοί συγγραφείς και απολογητές Ιουστίνος και Τερτυλλιανός (που είναι μεταγενέστεροι του Τάκιτου), ισχυρίζονται ότι υπήρχαν στην εποχή τους τα πρακτικά της δίκης, της καταδίκης, και της σταυρώσεως του Ιησού στα αρχεία της Ρώμης.

«...Ιησούς δε Χριστός εξετάθη τας χείρας, σταυρωθείς υπό των Ιουδαίων αντιλεγόντων αυτώ και φασκόντων μη είναι αυτόν Χριστόν· και γαρ, ως είπεν ο προφήτης, διασύροντες αυτόν εκάθισαν επί βήματος και είπον· κρίνον ημίν. Το δε ώρυξαν μου χείρας και πόδας εξήγησις των εν τω σταυρώ παγέντων εν ταις χερσίν και τοις ποσίν αυτού ήλων ην. Και μετά το σταυρώσαι αυτόν έβαλον κλήρον επί τον ιματισμόν αυτού, και εμερίσαντο εαυτοίς οι σταυρώσαντες αυτόν. Και ταύτα ότι γέγονε, δύνασθε μαθείν εκ των επί Ποντίου Πιλάτου γενομένων άκτων» (Α΄ Απολογία, 35.1).

«Ότι δε και θεραπεύσειν πάσας νόσους και νεκρούς ανεγερείν ο ημέτερος Χριστός προφητεύθη, ακούσατε των λελεγμένων. Εστί δε ταύτα· τη παρουσία αυτού αλείται χωλός ως έλαφος, και τρανή έσται γλώσσα μογιλάλων· τυφλοί αναβλέψουσι και λεπροί καθαρισθήσονται και νεκροί αναστήσονται και περιπατούσιν. Ότι τε ταύτα εποίησεν, εκ των επί Ποντίου Πιλάτου γενομένων άκτων μαθείν δύνασθαι» (48.1).

Τα πρακτικά της δίκης, εάν υπήρχαν πράγματι, θα αναφέρονταν αποκλειστικά στα περί της δίκης. Ο ισχυρισμός ότι τα επίσημα κρατικά αρχεία αναφέρουν την σταύρωση και μαζί τα θαύματα του Ιησού (που δεν αναφέρονται σε καμία από τις εξεταζόμενες αναφορές αλλά ούτε από τις χριστιανικές), μαρτυρεί ότι είτε δεν είναι γνήσια είτε ότι δεν υπήρχαν καθόλου.

Ο Ιουστίνος γράφει την απολογία το 150 κε (Π. Χρήστου, άπαντα Ιουστίνου, τ. 1, σ. 37). Ακόμα, και αν υπήρχαν πρακτικά, αυτά απέχουν από τη συγγραφή του Ιουστίνου πάνω από 100 χρόνια. Ο Ιουστίνος (αν υπήρχαν) δεν τα είδε ο ίδιος αφού

γεννήθηκε περίπου το 110 κε (ο. π. σ. 25). Κατά συνέπεια, είτε αναφέρεται σε πράγματα που υποθέτει ότι υπάρχουν, είτε χρησιμοποιεί ένα ρητορικό τέχνασμα προς απολογία και υπεράσπιση του χριστιανισμού. Ο ίδιος φαίνεται ότι δεν είχε καμία πρόσβαση σε αυτά, ειδάλλως το πιθανότερο θα ήταν να παρέθετε, απαλλάσσοντας και τους δημοσίους υπαλλήλους από το ψάξιμο και κατοχυρώνοντας χωρίς καμία αμφισβήτηση από έγκυρες πηγές την αλήθεια των ευαγγελίων. Θα του ήταν χρήσιμα και για τις δύο απολογίες αλλά και για το διάλογο με τον Τρύφωνα τον Ιουδαίο.

Ο Ευσέβιος στην «Εκκλησιαστική Ιστορία» γράφει ότι «...τὰ περι τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ εἰς πάντα ἤδη καθ' ὅλης Παλαιστίνης βεβοημένα Πιλάτος Τιβερίῳ βασιλεῖ κοινοῦται (...) περι τοῦ σωτῆρος ἡμῶν λόγον τῆς Ῥωμαίων βουλῆς, τὸν Τιβέριον ἦν καὶ πρότερον εἶχεν γνώμην τηρήσαντα, μηδὲν ἄτοπον κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίας ἐπινοῆσαι. ταῦτα Τερτυλλιανὸς τοὺς Ῥωμαίων νόμους ἠκριβωκῶς» (2.2). Σύμφωνα με τον Ευσέβιο, ο Τερτυλλιανός είχε εξακριβώσει ότι ο Πιλάτος είχε κοινοποιήσει στον Τιβέριο για την ανάσταση του Ιησού και ο Τιβέριος στην ρωμαϊκή βουλή. Πάνω σε αυτά βασίστηκε μια ολόκληρη πλαστογραφημένη και μεταγενέστερη σειρά κειμένων που ανήκουν στον «κύκλο κειμένων που αφορούν τον Πιλάτο», όπως «Επιστολή Πιλάτου προς Τιβέριον», «Επιστολή Πιλάτου προς Ηρώδη», «Αναφορά Πιλάτου» κα. Υπάρχει σχετικό κείμενο που διατηρείται σε δύο παραλλαγές. Η πρώτη περιλαμβάνει τις «Πράξεις Πιλάτου» όπου αναφέρεται η δίκη, η σταύρωση, η ταφή, η συζήτηση στο Συνέδριο για την ανάσταση του Ιησού. Η δεύτερη έχει επιπρόσθετο τμήμα με τίτλο «Εἰς Ἄδου Κάθοδος τοῦ Χριστοῦ» η οποία γράφτηκε μετά την 7' Οικουμενική. Αυτά τα δύο τμήματα της δεύτερης παραλλαγής αποτέλεσαν μαζί το «Ευαγγέλιο του Νικοδήμου» το οποίο μετέφρασε ο Ανανίας στην ελληνική γλώσσα το 425. Στην λατινική μετάφραση, ο Πιλάτος αποστέλλει την αναφορά του στον Κλαύδιο αντί του Τιβερίου (Π. Χρήστου, Β' τόμος πατρολογίας, σ. 242- 243).

Γράφει ο Π. Χρήστου: «Πάντως αι ρίζαι του κειμένου τούτου ανευρίσκονται εις προγενέστερον χρόνον υπό διαφόρας μορφάς. Πρώτος ο Ιουστίνος αναφέρει δις ἄκτα (πρακτικά) των συμβάντων κατὰ την ενώπιον του Πιλάτου κρίσιν του Ιησοῦ Χριστοῦ, "δύνασθε μαθεῖν εκ των επί Ποντίου Πιλάτου γενομένων ἄκτων", εννοῶν φυσικά ὅτι ταῦτα εἶναι διαθέσιμα εις τα αρχεῖα της Ῥώμης. Ἐπειτα δε ο Τερτυλλιανός ομιλεῖ δις περί επιστολῆς του Πιλάτου προς τον αυτοκράτορα Τιβέριον και παρουσιάζει **ως** πιστεύσαντας εις την θείαν προσωπικότητα του Χριστοῦ ὄχι μόνον τον ἑπαρχον ἀλλά και τον αυτοκράτορα. Εἶναι προφανές ὅτι

πολύ ενωρίς εξεδηλώθη πρόθεσις να χρησιμοποιηθή η μαρτυρία του Πιλάτου **υπέρ του χριστιανικού κηρύγματος**, αλλά και να δικαιωθή ο ίδιος [...]» (Πατρολογία, τ. Β σ. 243).

Αν υπήρχε κάτι στα ρωμαϊκά αρχεία, πιθανότατα θα αναφέρονταν στο βιβλίο «Πράξεις των Αποστόλων» ή θα υπήρχε κάποια αναφορά στα ευαγγέλια. Εφόσον τα ευαγγέλια γράφτηκαν δεκαετίες μετά, υπήρχε ο χρόνος ώστε οι συγγραφείς τους να πρόσθεταν τις πολύτιμες αυτές μαρτυρίες αυτούσιες είτε περιληπτικά ή έστω κάνοντας κάποια αναφορά. Φαίνεται όμως ότι οι πρώτοι χριστιανοί στην Ιουδαία –που λογικά θα έπρεπε να ήταν οι πρώτοι που θα το γνώριζαν και ίσως το χρησιμοποιούσαν ως ισχυρό επιχείρημα κατά του ιουδαϊκού ιερατείου της εποχής, είχαν άλλη γνώμη για τον Πιλάτο: «*συνήχθησαν γὰρ ἐπ’ ἀληθείας ἐπὶ τὸν ἅγιον παῖδά σου Ἰησοῦν, ὃν ἔχρισας, Ἡρώδης τε καὶ Πόντιος Πιλάτος, σὺν ἔθνεσι καὶ λαοῖς Ἰσραήλ, ποιῆσαι ὅσα ἡ χεὶρ σου καὶ ἡ βουλή σου προώρισε γενέσθαι*» (4:27-28). Πουθενά δεν αναφέρεται η συγκλονιστική μεταστροφή του Πιλάτου από τις σύγχρονές του πηγές. Πόσο περισσότερο η μεταστροφή του ίδιου του αυτοκράτορα.

Το βιβλίο «Πράξεις των Αποστόλων» παρουσιάζει τα χρόνια από την υποτιθέμενη ανάληψη του Ιησού μέχρι την φυλάκιση του Παύλου στην Ρώμη που έγινε μεταξύ 58-64 (Εκκλ. Ιστορία Στεφανίδη σ. 35). Μέσα σε αυτό το χρονικό εύρος αυτοκράτορες ήσαν ο Τιβέριος (14-37), ο Καλλιγούλας (37-41), ο Κλαύδιος (41-54), και ο Νέρωνας (54-68). Κανένας ιστορικός δεν αναφέρει τα εξαιρετικά σπουδαία πράγματα που υποστηρίζει ο Ιουστίνος, ο Τερτυλλιανός, και ο Ευσέβιος. Η ιστορία και οι πηγές δεν γνωρίζουν περί πίστεως του Πιλάτου στον Ιησού. Ούτε τα ευαγγέλια, εκτός από κάποια απόκρυφα που γράφτηκαν στους επόμενους αιώνες όπως αναφέρθηκε προηγουμένως.

Ο Έρμαν Μπάρτ γράφει περί της αναφοράς ότι, «*Some scholars have noted that even this bit of knowledge is not altogether reliable*» («The New Testament: A Historical introduction to the early Christian writings» σ. 187). Επομένως, δεν συμφωνούν όλοι ότι είναι αξιόπιστη η αναφορά.

Αναφορά Σουετώνιου (69-140 κ.ε.)

Ο ιστορικός Σουετώνιος έγραψε το «Βίοι των δώδεκα Καισάρων» περίπου το 110-120 κ.ε. Στο κεφάλαιο που αναφέρεται στον αυτοκράτορα Κλαύδιο, υπάρχει η εξής αναφορά: «*Judaeos impulsore Chresto assidue tumultuantes Romae expulsi*», Δηλαδή, «*Εξέβαλε από τη Ρώμη τους Ιουδαίους που προκαλούσαν*

συνεχώς ταραχές, υποκινούμενοι από κάποιον Χρεστό/Χρηστό/Χρήστο».

*Το πρόσωπο αυτό συνδέεται με τους Ιουδαίους, όχι τους χριστιανούς.

*Η δράση του συνδέεται με τη Ρώμη και όχι την Ιουδαία-Παλαιστίνη.

*Ο Κλαύδιος είναι αυτοκράτορας από το 41 μέχρι το 54 κ.ε. Ο Ιησούς των ευαγγελίων πεθαίνει το αργότερο ως το 36 κ.ε. Άρα, δεν συμπίπτουν.

Επιστολή Πλινίου του Νεωτέρου (62-113 κ.ε.)

Είναι γραμμένη λίγο πριν πεθάνει, το έτος 112 κ.ε, και την αποστέλλει στον αυτοκράτορα Τραϊανό, ως διοικητής της Βηθανίας. Η επιστολή αυτή απλά αναφέρει ότι οι χριστιανοί συνηθίζουν να συνάγονται και να λατρεύουν τον Χριστό. Εδώ, είναι η μεταφορά των λόγων όσων ήταν χριστιανοί αλλά αργότερα αρνήθηκαν τον Χριστό.

«They affirmed, however, the whole of their guilt, or their error, was, that they were in the habit of meeting on a certain fixed day before it was light, when they sang in alternate verses a hymn to Christ, as to a god...» (Plin. Epist. X, XCVI). Δηλαδή, «Ωστόσο, δήλωσαν ότι όλο το έγκλημά τους ή το σφάλμα τους συνίστατο στο ότι συνηθίζαν να συγκεντρώνονται μια συγκεκριμένη ημέρα πριν από την αυγή, όπου έψαλλαν εναλλάξ έναν ύμνο στον Χριστό ως θεό...».

Η επιστολή δεν επιβεβαιώνει την ύπαρξη του Ιησού, αφού δεν είναι σύγχρονη του Ιησού. Αναφέρει απλά την ύπαρξη κάποιων χριστιανών που είχαν αναθεματίσει τον Χριστό για να αποφύγουν τις τιμωρίες. Αν αποτελεί ιστορική μαρτυρία για κάτι, είναι η λατρεία προς τον Χριστό και η ύπαρξη χριστιανών που τον αρνήθηκαν.

Φλάβιος Κλαύδιος Ιουλιανός ο αυτοκράτωρ (331-363)

Παραθέτω το εξής σημαντικό απόσπασμα του Ιουλιανού από το «Κατά Γαλιλαίων» (191d- 206b):

Ζηλούτε δε Ιουδαίων τους θυμούς και την πικρίαν, ανατρέποντες ιερά και βωμούς και απεσφάξατε ουχ ημών μόνον τους τοις πατρώοις εμμένοντας, αλλά και των εξ ίσης υμών πεπλανημένων αιρετικούς τους μη τον αυτόν τρόπον υμών τον νεκρόν θρηνούντας. Αλλά ταύτα υμέτερα μαλλόν εστί· ουδαμού γαρ ούτε Ιησούς αυτά παραδέδωκε κελεύων υμίν ούτε Παύλος. Αίτιον δε, ότι μη ήλπισαν εις τούτο αφιξέσθαι ποτέ δυνάμεως υμάς· ηγάπων γαρ, ει θεραπαίνας εξαπατήσουσι και δούλους και δια τούτων τας γυναίκας άνδρας τε, οίους Κορνήλιος και Σέργιος. Ων εις εάν φανή των τηνικαύτα γνωριζομένων επιμνηθείς -επί Τιβερίου γαρ ήτοι Κλαυδίου ταύτα εγίνετο- περί πάντων ότι

ψεύδομαι νομίζετε.

Σε απόδοση των εκδόσεων «Ζήτρος»: «Μιμείστε όμως την οργή και τη δριμύτητα των Ιουδαίων καταστρέφοντας ιερά και βωμούς και σφάξατε όχι μόνο όσους από τους δικούς μας επιμένουν στα πατροπαράδοτα, αλλά και όσους είναι παραπλανημένοι όπως εσείς, τους αιρετικούς που δεν θρηνούν τον πεθαμένο κατά τον ίδιο με σας τρόπο. Αλλά αυτά είναι πιο πολύ δικά σας γνωρίσματα· διότι πουθενά ούτε ο Ιησούς ούτε ο Παύλος σας έχουν δώσει τέτοιες εντολές· αιτία είναι το ότι ούτε καν έλπισαν ότι θα φθάσετε σε τέτοιο βαθμό δύναμης· διότι τους αρκούσε, αν θα εξαπατούν υπηρέτριες και δούλους και διαμέσου τους γυναίκες και άνδρες, όπως ο Κορνήλιος και ο Σέργιος. Αν ένας διαπιστωθεί από τους συγγραφείς της εποχής ότι τους μνημονεύει -διότι αυτά γίνονταν κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Τιβερίου ή του Κλαυδίου, να πιστεύετε ότι ψεύδομαι σε όλα».

Ο Ιουλιανός δείχνει ότι ήδη από την αρχαιότητα υπήρχε έντονη αμφισβήτηση της αξιοπιστίας των ευαγγελίων. Το ίδιο και ο Πορφύριος: «Τους ευαγγελιστάς εφευρετάς ουχ ιστορας των περί Ιησού γεγενήσθαι πράξεων» (απ. 15). Δεν φαίνεται να απαντάει κάποιος σε αυτά. Επομένως, ήδη από τον 3ο - 4ο αιώνα υπήρχε φιλοσοφική αμφισβήτηση της χριστιανικής αφήγησης.

Τέλος, το όνομα «Ιησούς» ήταν πολύ συχνό. Το Ταλμούδ είναι η καταγραφή του άγραφου Νόμου των Ιουδαίων που έχει την ίδια ισχύ με τον γραπτό. Αυτή η καταγραφή άρχισε να δημιουργείται μετά την καταστροφή του Ναού το 70 και αναπτύχθηκε περισσότερο τον δεύτερο αιώνα. Στο Ταλμούδ αναφέρονται διάφορα τέτοια πρόσωπα, των οποίων η περιγραφή δεν ταιριάζει με τις περιγραφές των ευαγγελικών διηγήσεων. Για παράδειγμα: «Την παραμονή του Πάσχα κρέμασαν τον Γιεσσού επειδή έκανε μάγια και γοήτευε και παρέσυρε το Ισραήλ». Όμως ο συγκεκριμένος Ιησούς συνελήφθη στην Αίγυπτο, κρατήθηκε για σαράντα μέρες πριν τη δίκη και καταδικάστηκε σε θάνατο δια λιθοβολισμού. Σε άλλα αποσπάσματα φαίνεται ο Γιεσσού Μπεν Πανθέρα, ο οποίος όμως πάλι δεν ταυτίζεται με τον Ιησού των ευαγγελίων, καθότι γεννήθηκε το τέταρτο έτος της βασιλείας του Αλέξανδρου Ιανναίου που ήταν βασιλιάς το 103 π.κ.ε., εξήντα έξι χρόνια πριν γίνει βασιλιάς ο Ηρώδης ο Μέγας. Αυτός λιθοβολήθηκε και κρεμάστηκε σε δέντρο την παραμονή του Πάσχα το 70 π.κ.ε.

Συνοψίζοντας όσον αφορά την αξιολόγηση της αξιοπιστίας πηγών και αναφορών,

έχουμε τα εξής:

Τα κείμενα που αποτελούν τις πρωταρχικές μαρτυρίες-πηγές για τον ιστορικό Ιησού είναι τροποποιημένα, αδυνατούν να μας δώσουν μια ολοκληρωμένη εικόνα διαφωνώντας και ερχόμενα σε αντίφαση μεταξύ τους όσον αφορά το πότε γεννήθηκε και πέθανε ο Ιησούς, το ιστορικό πλαίσιο των σημαντικότερων αναφορών του βίου του, και διαφέρουν σημαντικά στις περιγραφές των ίδιων γεγονότων ως προς το πότε και ποιοι συμμετείχαν ή ήταν παρόντες σε αυτά. Υπάρχουν όμως αντιφάσεις μεταξύ των διηγήσεων και του Νόμου που ίσχυε την εποχή όπου αναφέρονται, όπως επίσης και αντιφάσεις μεταξύ των διηγήσεων αυτών και του Παύλου.

Οι αναφορές που βρίσκονται έξω από τα κείμενα της Καινής Διαθήκης είναι λιγοστές, μεταγενέστερες, και δεν παρέχουν καμία πληροφορία για κάποιον Ιησού της ιστορίας που να έδρασε, αφού δεν πάνε πριν από τη σταύρωση. Δεν έχουν σκοπό να μας «μαρτυρήσουν» ή να μας δώσουν κάτι παραπάνω. Το κέντρο βάρους πέφτει περισσότερο στην ύπαρξη των χριστιανών και με αφορμή αυτού γίνεται μνεία στον Ιησού.

Συγκεκριμένα και κατά αναφορά:

Πρώτη αναφορά Ιωσήπου: Το κείμενο είναι 60 χρόνια μετά, και η επίμαχη παράγραφος είναι σίγουρα πλαστογραφημένη εν μέρει, αλλά ενδέχεται να αποτελεί ολόκληρη μια μεταγενέστερη προσθήκη. Όποιος θέλει να στηριχτεί στο «γνήσιο» μέρος της, το κάνει αυθαίρετα και με υψηλό ρίσκο να λαθέψει.

Δεύτερη αναφορά Ιωσήπου: Υπάρχει σοβαρό ενδεχόμενο πλαστογράφησης.

Αναφορά Θαλλού: Η χρονολόγηση είναι αβέβαιη ενώ η αναφορά έμμεση μέσω του Ιουλίου του Αφρικανού. Δεν γνωρίζουμε αν ο Θαλλός αναφερόταν στο σκοτάδι των ευαγγελίων, καθώς φαίνεται ότι μιλούσε για φυσική έκλειψη ηλίου. Δεν υπάρχει καμία αναφορά στον Ιησού ή τη σταύρωση.

Αναφορά Φλέγοντος: Δεν είναι σύγχρονος της εποχής του Ιησού καθώς τοποθετείται στα μέσα του δευτέρου αιώνας. Από τις έμμεσες αναφορές που έχουμε (μέσω Ωριγένους και Ευσεβίου), φαίνεται ότι μάλλον υπέστη μετατροπή η αναφορά ώστε να φαίνεται ότι συμφωνεί με τα ευαγγέλια.

Αναφορά Μαρά Βαρ Σεραπίωνος: Η χρονολόγηση είναι αβέβαιη εφόσον κυμαίνεται

από το 73 -ίσως και μετά το 135- και κατά πολλούς πριν το 165, αν και κατά μια μικρή μερίδα ερευνητών, τον 4ο αιώνα. Δεν αναφέρεται πουθενά ρητά ο Ιησούς ενώ δεν ταιριάζουν όλα, με αυτά που ξέρουμε από τα ευαγγέλια.

Αναφορά του ιστορικού Τάκιτου: Το κείμενο χρονολογείται στο 110 κ.ε., και φαίνεται να μην λαμβάνει την πληροφορία για τον Ιησού από κάποιο επίσημο ρωμαϊκό αρχείο αφού κάνει αναχρονισμό όσον αφορά την ιδιότητα του Ποντίου Πιλάτου. Ίσως μεταφέρει όσα άκουγε από τους χριστιανούς ή κάποια δευτερεύουσα μη κατονομαζόμενη πηγή.

Αναφορά Σουετώνιου: Τοποθετείται μεταξύ 110-120 κ.ε., και τίποτα από όσα αναφέρονται δεν ταιριάζουν με τον Ιησού των ευαγγελίων.

Επιστολή Πλινίου του Νεότερου: Τοποθετείται στο 112 κ.ε., και απλά αναφέρει την ύπαρξη χριστιανών που λάτρευαν τον Χριστό. Κάτι που δεν αποδεικνύει τίποτα από τα βίο του.

Θα περίμενε κανείς πολλά περισσότερα να έχουν γραφτεί. Εννέα παραπομπές (μαζί με το Ταλμούδ) προβάλλονται συνήθως από τους υπέρμαχους της ιστορικότητας του Ιησού. Από αυτές, οι δύο δεν μιλάνε για τον Ιησού και το βίο του και μας παραδίδονται έμμεσα (Θαλλός και Φλέγων). Μία αναφέρεται καθ' υπόθεση στον Ιησού, αφού δεν τον κατονομάζει, ενώ προηγουμένως κατονομάζει τον Πυθαγόρα και τον Σωκράτη (Μαρά Βαρ Σεραπίων). Μια δεν ταιριάζει σε κανένα σημείο με όσα ισχυρίζεται η χριστιανική παράδοση (Σουετώνιος). Μια μαρτυρά την ύπαρξη χριστιανών και όχι του Ιησού (Πλίνιος ο Νεότερος). Μια αναφέρεται στον Ιησού, αλλά δεν φαίνεται να λαμβάνει από κάποια αξιόπιστη πηγή. Τέλος, δύο αναφορές από τον ίδιο συγγραφέα, όπου έχουμε βεβαιωμένη πλαστογραφία τουλάχιστον στην μια από αυτές. Τέλος το Ταλμούδ δεν περιγράφει Ιησού όπως τα ευαγγέλια.

Είναι επομένως λιγοστές, προβληματικές, δεν είναι σύγχρονες, και είναι έμμεσες. Καμία από αυτές δεν σκοπεύει να μας μιλήσει για τον ιστορικό Ιησού. Δεν αναφέρουν τίποτα για το βίο του, έστω για τη φήμη του, παρότι στα ευαγγέλια αναφέρεται ότι η φήμη του Ιησού είχε εξαπλωθεί και ήταν πασίγνωστος. *«Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησεν μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ πολὺ πλῆθος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἠκολούθησαν αὐτῷ, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας καὶ ἀπὸ Ἱεροσολύμων καὶ ἀπὸ τῆς Ἰδουμαίας καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου καὶ οἱ περὶ Τύρον καὶ Σιδῶνα πλῆθος πολὺ ἀκούσαντες ὅσα ἐποίει ἤλθον πρὸς αὐτόν»*(Κατὰ Μάρκον 3:7-8).

«Καὶ ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησεν μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ πολὺ

πλήθος ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἠκολούθησαν αὐτῷ, καὶ ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας καὶ ἀπὸ Ἱεροσολύμων καὶ ἀπὸ τῆς Ἰδουμαίας καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου καὶ οἱ περὶ Τύρον καὶ Σιδῶνα πλήθος πολὺ ἀκούσαντες ὅσα ἐποίει ἦλθον πρὸς αὐτόν» (Κατὰ Ματθαίου 4:23-25).

Συνεπῶς, οἱ διαθέσιμες πηγές καὶ αναφορές δεν επαρκούν για να βασιστεῖ κάποιος ὥστε να βγάλει ασφαλή συμπεράσματα για την ὑπαρξη του Ἰησοῦ. Για αὐτούς τους λόγους πιθανότατα ο θεολόγος Μάριος Μπέγζος, εἶχε δηλώσει δια τηλεοράσεως σε τηλεοπτικὴ εκπομπή προ κάποιων ετών ὅταν ερωτήθηκε σχετικά, ὅτι ἡ ιστορικότητα του Ἰησοῦ χλομιάζει καὶ ὅτι εἶναι ζήτημα πίστεως.

Γράφει ο Ἔρμαν Μπάρτ: *«Among the hundreds of documents by pagan writers (those who are neither Jewish nor Christian) that survive from the first century of the Common Era- writings by historians, poets, philosophers, religious thinkers, public officials, and private persons, including literary texts, public inscriptions, private letters, and notes scribbled on scratch paper- Jesus is never mentioned»* («The New Testament: A Historical introduction to the early Christian writings» σ. 186).

Από τις εκατοντάδες των παγανιστικῶν κειμένων που διασώζονται ἀπὸ τον πρῶτο αἰῶνα κοινῆς εποχῆς, συγγράμματα ιστορικῶν, ποιητῶν, φιλοσόφων, θρησκευτικῶν στοχαστῶν, δημοσίων λειτουργῶν, καὶ ιδιωτῶν, συμπεριλαμβανομένου φιλολογικῶν κειμένων, δημοσίων επιγραφῶν, ιδιωτικῶν ἐπιστολῶν, καὶ σημειώσεων γραμμένες σε ξυσμένα χαρτιά, ο Ἰησοῦς δεν αναφέρεται ποτέ. Ο Ἔρμαν Μπάρτ δεν στηρίζεται τόσο στις αναφορές ἐκτός της Καινῆς Διαθήκης για την υποστήριξη της ιστορικότητας του Ἰησοῦ τις οποίες χρησιμοποιεῖ επικουρικά (καὶ ὄχι ὅλες ἐξ αὐτῶν), ἀλλὰ κυρίως προσπαθώντας να βρει μέσα ἀπὸ τα κείμενα της Καινῆς Διαθήκης ψήγματα που να ἀνάγονται στις πρῶτες παραδόσεις περὶ του Ἰησοῦ. Για αὐτὸ καὶ θεωρεῖ ὅτι ο Ἰησοῦς ξεκίνησε ὡς ἓνας ἀποκαλυπτικὸς ἱεροκήρυκας που δίδασκε ὅτι σύντομα ἐρχεται τὸ τέλος καὶ στη συνέχεια πίστεψε καὶ ο ἴδιος ὅτι ἦταν «Χριστός». Μετὰ τον θάνατό του, οἱ ὀπαδοί του ἐπλασαν τὴ θεωρία περὶ του «πάσχοντος Μεσσία» που ὡστόσο δεν ὑπάρχει στην Παλαιὰ Διαθήκη, καὶ μετέπειτα σταδιακά φτάσαμε στο δόγμα της Νικαίας που διακηρύττει ὅτι ο Ἰησοῦς εἶναι «ομοούσιος τῷ Πατρί». Βέβαια, ἀκόμα καὶ αὐτὰ που υποστηρίζει ο Μπάρτ δεν εἶναι ἀπόλυτα, ἀλλὰ ἐρμηνευτικά.

Αν δούμε τον Ἰησοῦ ἀπλὰ ὡς ἓνα ιστορικὸ πρόσωπο που ἐπράξε σπουδαία καὶ μεγάλα ἔργα ἀξία ἐνός φιλοσόφου ἢ μύστη, για ποιὸν λόγο οἱ σύγχρονές του πηγές

αλλά και οι αναφορές σιωπούν εκκωφαντικά; Μήπως γιατί -ακόμα και αν υπήρξε-, ήταν ασήμαντος;

Αυστηρά προσωπική εκτίμηση: Εάν οι πηγές (τα ευαγγέλια) έχουν σοβαρότατα λάθη, άρα δεν είναι αξιόπιστες. Αν οι αναφορές (εκτός των ευαγγελίων) βασίζονται στις ευαγγελικές διηγήσεις, τότε μεταφέρουν το ίδιο πρόβλημα. Αν βασίζονται στην προφορική παράδοση και σε όσα ισχυρίζονταν οι χριστιανοί, τότε πάλι δεν αλλάζει κάτι. Το πρόβλημα παραμένει. Προσεχώς, θα επανέλθω με περισσότερα..

Διομήδης